

LJUBLJANSKI ZVON

Mesečnik za književnost in prosveto.



XLIII. L.

1923

3. številka

IZDAJA TISKOVNA ZADRUGA V LJUBLJANI.

Vsebina marčevega zvezka:

1. Fran Albrecht: Spominu drja. Ivana Tavčarja	129
2. Vojeslav Molè: Pisma o stari umetnosti	130
3. Francè Vodnik: Brzojavno pismo	139
4. Marija Kmetova: V metežu (Dalje prih.)	140
5. Janko Samec: Srce — roža	147
6. Dr. Ivan Prijatelj: Poezija «Mlade Poljske» (Dalje prih.)	147
7. Ivan Zorec: Ljubice tri (Konec prih.)	157
8. Stano Kosovel: Janez Krstnik	164
9. Miran Jarc: Črni čarodeji (Dalje prih.)	165
10. Dr. Joža Glonar: Aškerc v Šmarju	171
11. Milan Fabjančič: Čuden gost	177
12. Književna poročila	182
Juš Kozak: Ivan Pregelj. (O priliki njegovega dela Plebanus Joannes.) — Miran Jarc: Iz najnovejše srbske lirike. — J. Pšk.: Ksaver Meško: Mladim srcem. — A. Debeljak: Mérimée-Levstik: Karmen. J. A. G.: Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino.	
13. Kronika	189
Fran Albrecht: Drama. — Tavčarjeva številka.	

„Ljubljanski Zvon“

izhaja v posameznih zvezkih ter stane na leto 90 Din, za pol leta
45 Din, za četrt leta 22:50 Din, za inozemstvo 105 Din.

Posamezni zvezki se dobivajo po 10 Din.

Odgovorni urednik: Fran Albrecht.

Uredništvo ne vrača rokopisov, ki jih ni naročilo. — Upravništvo
se nahaja v Prešernovi ulici št. 54.

Last in založba «Tiskovne zadruga», z. z o. z. v Ljubljani.

Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani.

LJUBLJANSKI ZVON

Mesečnik za književnost in prosveto

XLIII. letnik

1923

3. številka

Dne 19. svečana se je prekinilo eno najdragocenejših slovenskih življenj. — «Ljubljanski Zvon» je izgubil svojega soustanovitelja, mnogoletnega urednika in enega svojih najzvestejših in najodličnejših sotrudnikov, pisatelja

drja. Ivana Tavčarja - Emila Leona.

Vse tradicije «Ljubljanskega Zvona» so nerazdružljivo spojene s pokojnikovim imenom. Izhajajoč iz generacije, ki je stvariteljsko prerodila slovenstvo kulturno in politično, je pokojnik od novele «Otok in struga», ki jo je kot tridesetleten mož objavil v prvem letniku «Zvona» malone pol stoletja vse tja do «Visoške kronike», ki jo je sfabuliral v zreli in sveži modrosti svojih sedemdesetih let, stal listu ob strani s preredko ljubeznijo in idealnim pojmovanjem njegovega namena in pomena. On sam je segal v naš moderni čas — ne kot anahronizem, marveč kot živa, tvorna energija, fluidna, harmonična osebnost, gibek, nezlomljiv duh, neostarel v starosti, kot človek blažjega srca nego besede ter neizprosno dosleden sebi in zvest domu — zdravo, sočno deblo, z vsemi koreninami v svoji prsti in svoji dobi. — Če se pravi živeti gibati se in je namen in zmysel življenja tvoriti in vstvarjati, je on, tvorec-borec, tvorec-umetnik, borec-politik, živel življenje v pravem pomenu te besede. Zato ni smrti zanj. Stotero življenj sta živela v njem njegova doba in njegov rod; genij njegov pa je vtisnil dobi svoj znak in obudil v nesmrtnost davnine rodu. Živel je življenja vredno življenje — svetel in neminljiv bodi med nami nanj spomin!

Vojeslav Molè:

Pisma o stari umetnosti.

I.

Intimna antika.

Vloga, ki jo je igrala in jo še vedno igra antika v evropskih kulturnih fazah, jo je postavila na visok piedestal, na katerem se nam vse zdi vzvišeno in nadčloveško. In nekakšni Emersonovi «Reprezentanti človeštva» se nam zdijo skoraj vsa antična imena, s katerimi nas seznanjajo že mladostna leta in ki so jih nosili grški, helenistični in rimski državniki, vladarji, vojskovodje, misleci, pesniki in umetniki. In res — že ne glede na to, da je v bistvu vsak velik človek nekakšna potencirana sinteza svojega časa v tem ali onem oziru — preveva celo antiko od začetka do konca nekaj heroičnega, nekaj, kar presega merilo navadnega človeškega življenja. Zgodovina grške duševnosti se nam zdi zgodovina neprestane borbe za najvišje vrhunce in izgled, ideal te borbe pa je svobodna, harmonična osebnost.

Vendar pa je to samo ena stran antike in njenega življenja. Takšna je samo monumentalna antika, tista, ki se je izkristalizirala v delih svojih najboljših mož. Istočasno z njo pa živi grški človek svoje življenje, ki je čisto človeško in ne pozna koturnov in ditirambičnega ritma, vzvišenega nad vsakdanjostjo. Dà, ta vsakdanjost posega mnogokrat celo v ono monumentalnost in nudi s svojo resničnostjo šele pravo ozadje njenemu idealizmu. Grška tragedija postane šele takrat v resnici človeška, ko oriše Evripid svoje junake kot prave ljudi iz mesa in krvi, in iz Aristofanovih komedij zveni smeh, ki je odmev strupenih dovtipov atenske ulice. In celo Sokrat, kakršnega slika Platon v svojih dialogih, je prav za prav mogoč edinole sredi vsakdanjega mestnega miljeja; ta milje s svojo povprečnostjo, malenkostno omejenostjo in domišljavostjo šele tvori podnožje, na katerem se je mogla povzpeti Sokratova osebnost, tega človeka «z obrazom Satira», do višin in dimenzij skoraj mitičnega junaka misli in etosa.

In vendar nam titani v svojih delih nikoli ne nudijo podobe cele resničnosti kot takšne, ker so višine, po katerih hodijo, preveč oddaljene od navadnega človeka in njegovih teženj, spojenih z življenskimi nujnostmi in od njih odvisnih. Največji

duhovi so osamljeni. In če pripovedujejo ljudje, ki so živeli v Goethejevi neposredni bližini, da je vel od njega «hlad», ne velja to samo zanj, ampak za vse največje genije človeštva, tudi za genije antike. Zato je navadnemu smrtniku veliko lažje navezati v svoji duši kontakt z «majhnim», kakor pa z velikim mojstrom. Lažje in prej zazvenijo tu sorodne strune; kar pa je prav veliko in mogočno, zahteva celega človeka, ni vsak dan in v vsakem trenutku dostopno, ampak le redkokdaj — v prazničnih urah.

Monumentalnost in vsakdanjost sta dva kontrasta, ki se med sebojno izključujeta, včasih pa tudi medsebojno dopolnjujeta, kadar se vsakdanje dviga v sfere velikopotezne, večne veljavnosti. Oni «majhni mojstri», ki sem jih ravnokar omenil, pa niso ne eno ne drugo. Stojijo nekako na sredi med obema kontrastoma. V njihovi senci se nehava vsakdanji hrušč, toda ne popolnoma; pre-stiliziran je in idealiziran, a je ohranil svojo toploto. Čar, ki veje od njih, pa tiči v tem, da so mu vdihnili globljega smisla in lepote. Nikjer ne občutimo tega tako zelo, kakor na polju upodabljajoče umetnosti, kajti ravno «majhnemu» življenju je še bolj kot «velikemu» potreben čarobni «Majin pajčolan», ki zakriva njegovo brezupnost in mu daje smisla in vsebine. Klasičen primer takšne intimne umetnosti je nizozemsko slikarstvo XVII. stoletja, poznali pa so jo vsi časi človeške zgodovine in morda ni našla nikjer takšnega popolnega izražanja kakor v časih antike. Ob strani največjih mojstrov grške umetnosti je nudila grškemu človeku tisti čudoviti okras življenja, ki je šele ustvaril antiko takšno, kakršna je bila v celoti.

Kajti grška monumentalna umetnost se je izživljala v čisto določenem oblikovnem krogu. Monumentalna arhitektura je bila — vsaj v stoletjih najbolj grškega slogovitega ustvarjanja — skoraj identična z grškim templom, kateremu se pridružujejo še gledališča, palestre in kopeli; plastika je poznala samo kip božanstva, kip zmagovalca pri tekmah narodnih praznikov, reliefe na svetiščih z epizodami iz mitične prošlosti in mitologije, nagrobne spomenike, in le polagoma se jim je pridružil še portret. Monumentalno slikarstvo, od katerega se nam ni ohranilo tako rekoč nič izvirnega, pa je poznalo tudi samo bogove in heroje. Seveda je v to monumentalno umetnost posegla tudi življenska resničnost, včasih naravnost z elementarno silo. Tempel, ta najmonumentalnejši tvor grške arhitekture, je v bistvu zrastle iz oblik človeškega bivališča; monumentalna plastika pa je včasih — sredi najvišjega zanosa — tako rekoč pozabila na koturne svojih junakov in vrinila med nje osebe, vzete iz vsakdanjega življenja, kakor da hoče na

ta način ublažiti nadčloveško merilo celote in mu dodati resničnih, človeških potez. Tako nas n. pr. preseneča v svečani kompoziciji vzhodnega čela Zevsovega templja v Olimpiji, v prizoru, ki je poln groze pred bližajočo se nesrečo, deček, ki čepi mirno na tleh in si čisti prste na nogi. Toda takšni primeri so vendarle samo izjeme. Intimno čuvstvovanje se je izražalo drugod, v tisti umetnosti, ki je obdajala človeka v vsakdanjem življenju, ne v svetiščih, ki so bila bivališča bogov, ne na mestnih akropolah, ki so bile simbol moči in vzvišenosti lastnega mesta in države, ne na javnih trgih, ki so bili središča javnega in političnega življenja, ampak v tišini rodbinskega in prijateljskega kroga. Čar te intimne umetnosti pa je morda še večji od onega, ki preveva dela monumentalne antične tvornosti, ker nam je njeno razumevanje dostopnejše in ker nam kaže še izrazitejše bistvo grškega duha, kateremu se je vsak pojav in vsaka poteza že sama po sebi izpreminjala v umetnost. Večina vsega tega je seveda umetniška obrt; ta obrt pa je takšna, da med njo in «umetnostjo» ni nobene meje, kakor je tudi ni pri Kitajcih in Japoncih.

Seveda umetnost — pa bodisi «visoka» bodisi «intimna» — tvori vedno celoto in je vedno vklenjena v slog svojega časa; v Fidijevih skulpturah se izraža v bistvu isti osnovni duh, isto hotenje kakor v sodobnih slikanih vazah. In vendar je intimna umetnost svobodnejša, že zaradi tega, ker je bolj človeška, in pa ker ni tako strogo vezana na tradicijo, kajti ena najznačilnejših potez grške umetnosti je njena tipičnost. Šele jako pozno — v helenizmu — prodre v umetnosti individualizem in še takrat se drži v večini primerov — vsaj v plastiki — podedovanih zasnov. Kar pa je pred helenizmom, ponavlja tekom mnogih pokolenj vedno iste tipe, ki so se pojavili in uveljavili začetkom razvoja. Po tem omenjenem številu tipov se izraža neizmerno bogastvo grške umetnosti — korak za korakom se razvija napredek — in kljub podobni zasnovi si nista niti dve deli enaki.

V «majhni» umetnosti je bil umetnik svobodnejši. Ostajal pa je pri tem vendarle vedno Grk in njegovo delo zrcalo grškega duha.

Kje naj iščemo te intimne umetnosti? Kje se je antični človek stikal z njo in jo potreboval? Že Homer nam toliko pripoveduje o njej! Opisuje natančno Ahilov ščit, Nestorjevo čašo, notranjo uredbo hiš, obleke, tkanine... A kar se nam je ohranilo iz predhomerskih časov, ostanki velike kretske-mikenske ali tako zvane egejske kulture, so povečini samo ostanki takšne intimne umetnosti, ki je obdajala človeka skoraj na vsakem koraku. Tako zvani

Prijamov zaklad, ki ga je izkopal Schliemann v Troji, predmeti, ki so jih krili mikenski kraljevi grobovi, obe čaši iz Vafija, fajanse na Kreti in nepregledno število kretsko-mikenskih gem, rezanih kamenov, predvsem pa lepe egejske slikane vaze — niso nič drugega kakor skromen del tega, kar je človek predhomerske dobe na grških tleh v svojem vsakdanjem življenju izpreminjal v umetnost. Iz dobe pa, ki jo moremo označiti kot čisto grško, nam pričajo nešteti ostanki o tem, s kakšno umetnostjo se je grški človek obdajal v vsakdanjem življenju.

Posode, ki so imele prvotno čisto praktičen namen, da hranijo tekočine, so se tekom časa razvile v blesteč okras, rezani kameni, ki so bili začetkoma prav za prav samo pečatna znamenja, so postali sčasoma široka umetnostna panoga sama zase, in majhni izdelki iz žgane gline, ki so bili v svojih začetkih povečini namenjeni otrokom ter so predstavljali — v kolikor niso bili idoli — igrače, so se izpremenili v posebno, razširjeno umetno obrt, ki je antiki nadomeščala naše porcelanaste figure. Prištejmo k temu še bronaste, srebrne in zlate posode in orodje, luksuzno pohištvo ter notranji okras hišnih sten, pa imamo celoto spomenikov grške intimne umetnosti. In še enega ne smemo pozabiti — nagrobnih spomenikov, ki segajo sicer deloma že v monumentalnost, ki pa so tako polni potez pristnega, resničnega življenja, da jih ne smemo prezreti, kadar presojamo tò stran antične umetnosti.

V formalnem oziru nosijo vsi ti izdelki izrazit pečat grškega umetnostnega hotenja. Vse, kar je značilno za arhitekturo grškega templja in monumentalno plastiko, odlikuje tudi to obrt. Kakor je namreč cela struktura templja strogo tektonska in logična in je v njej vsak še tako majhen člen zasnovan v zvezi s celoto ter ji podvržen, in kakor prihaja v plastiki do popolnega izraza predvsem jasna struktura človeškega telesa, tako jasno in smotreno je zgrajena tudi grška vaza ter je vse na njej podvrženo celoti posode in v skladu z njo, tako logičen je okras na rezanem kamenu in na vseh ostalih izdelkih. Obenem pa vsa ta «majhna» umetnost korak za korakom sledi vsem stilističnim izpremembam «velike» umetnosti in zrcali vse njihove nijanse, dà, še več — mnogokrat celo prehiteva «visoki» slog, ker je svobodnejša, manj vezana na tradicijo in se more v njej prej uveljaviti marsikaj, do česar se mora monumentalna umetnost šele trudoma preboriti.

Tako se n. pr. na vazah ne izpreminja tekom časa samo njihova dekoracija, ampak se izpreminjajo tudi same oblike

posod; in morda ne poznamo boljšega merila za razliko stilističnega čuvstvovanja med tako zvanim klasicizmom V. in IV. stoletja ter helenizmom, kakor prav med strogo tektonskimi, mirnimi, vseskozi uravnoveženimi vazami prve dobe in vazami iz časa helenizma, kjer so se vse konture razgibale, kakor da je dahnilo vanje svobodno, subjektivno življenje, polno zunanje slikovitosti in notranjega patosa. Kadar pa zasledujemo razvoj gliptike, nas naravnost preseneča realizem, ki se pojavlja v njej že prav zgodaj — v portretu v V. stoletju, ko je portret v monumentalni plastiki šele komaj v prvih začetkih in se pojavljajo v njem šele prvi, boječi, le splošni znaki neznatne individualizacije.

Toda važnost formalne strani te intimne umetnosti in njenih oblikovnih problemov je pač nedvomno večja za nas kakor za Grke, zlasti kadar hočemo z njeno pomočjo razvozljati uganke, ki nam jih stavlja nezadostno število ostankov monumentalne umetnosti. Saj so vaze in vsi ostali izdelki te umetne obrti mnogokrat edini pripomočki pri rekonstruiranju velikih umetnin, ki so za vedno izginile. Toda Grku so bili nekaj drugega; bili so mu isto, kar so nam naše dekorativne posode, naši dragulji, naše stenske slike in porcelanaste sohice. Razlika je samo ta, da pri spodobljanje med nami in njimi tudi na tem polju v absolutni večini primerov ne bi privedel do končnega zaključka v našo korist.

Kar je bilo za grško čuvstvovanje najznačilnejše in se je izražalo tudi v tej panogi umetnosti, je naravnost neverjetna, vseobsežna moč plastične domišljije. Ne mislimo s tem čisto dekorativne ornamentike, ki se giblje tekom celega razvoja grške umetnosti v več ali manj določeni normi strogo prestiliziranih prirodnih motivov: mirtinega in lotosovega cveta, bršljanove vitice in rože ali pa geometriških motivov ravnih, lomljenih in okroglih črt. Seveda nam nudi tudi ta ornamentika globok vpogled v grško umetnostno čuvstvovanje in hotenje in njena zgodovina, ki sega s svojimi začetki v stari Orient in je v svojih končnih oblikah podlaga, na kateri se razvija evropska ornamentika tja do gotike in se prebudi pozneje v dobi renesance še enkrat v novo življenje, je dober del zgodovine evropske umetnosti sploh, ker je morda najobčutljivejše zrcalo neprestanega stilističnega niansiranja. Še veliko zanimivejše pa je ravno v tej «majhni» umetnosti grško fabuliranje, katerega Grkom nikoli ni bilo preveč.

Toda ravno pri tem fabuliranju je treba postaviti ostro zarez med tem, kar je bilo pred Grki na grških tleh, in tem, kar so ustvarili oni sami. Dokler ne bodo razčrtani kretske napis — in ali se to sploh kdaj posreči? — gotovo ne bo povsem zadovoljivo

rešen problem kretskega naroda in njegove kulture; in četudi postaja od leta do leta jasnejše, koliko kulturnih vrednot in zasnov so Grki prejeli od Krečanov in Mikenčanov, je vendarle čisto jasno samo to, da je bila ta kultura zasnovana na čisto drugačnem razmerju napram svetu kakor grška. Nič nam ne kaže tega tako izrazito kakor kretsko-mikenska intimna umetnost. Kljub veliki tehnični virtuoznosti so vse te umetnine izliv primitivnega, naivnega naziranja o svetu. Človek te predhelenske egejske kulture predstavlja v likovno fabulo vse, kar vidi okrog sebe in pokriva s kompozicijami te fabule vse predmete, ki ga obdajajo. Včasi — v zadnjih časih — ko se njegov pravi stil šele kristalizira, še izbira obeske, ki mu jih nudi priroda, in jih stilizira, jim jemlje realistične poteze in jih pretvarja v čisto linearne in barvne simfonije (n. pr. na tako zvanih kamareških vazah). V dobi najvišjega razcveta in razmaha pa se otrese tudi tega — in brezmejna življenska radost polni vso to naivno, blestečo egejsko tvornost. Na zlatih čašah iz Vafija je zlatar upodobil lov na divje bike in na ograjenem prostoru krotke bike na paši — in v obeh prizorih so živali opazovane s takšno minucioznostjo, a obenem z elementarno silo, kakor jih more opazovati edinole izurjeno oko človeka, ki mu je žival tako blizu, da se čuti eno z njo. Na posodici iz steatita iz Hagie Triade je vrezan sprevod pojočih koscev, tako poln živega, resničnega izraza, da minejo pozneje dolga stoletja, preden ustvari grška umetnost kaj enakovrednega. Na rezanih kamenih nas presenečajo v miniaturnih proporcijah scene iz kulta, fantastične in resnične živali — na vazah pa se vrste druga za drugo slike iz življenja morske favne in flore, «vržene» na površino posode brez ozira na njeno tektonsko strukturo v edinem stremljenju pripovedovati kolikor mogoče veliko o čudežih morskega življenja. Obenem pa umetnik nikoli ne pozabi na umetnost svojih dekorativnih figur: poslužuje se samo takšnih, ki prihajajo pri okrašenem predmetu kot celota popolnoma do veljave. — Seveda tudi ta stil ni več in mu sledi faza, v kateri se začnjenja vse preoblikovati v trdne sheme, in slednjič v manirizem, toda bistvo ostaja vendarle isto. Človek kretsko-mikenske kulture se obdaja v življenju z umetnostjo, ki je en sam panteističen slavospev na mnogooblično lepoto prirode. V tem slavospevu človek niti ne zavzema prvega mesta, ampak je kvečjemu prvi med enakimi. Priroda je sveta in v njej je vse lepo. In kakor oddaljen odmev tega naziranja nam zvenijo še iz jonskega Homerja (Jonija pa je med vsemi deli Grčije prevzela največ egejskih elementov) epiteta «božanskih» junakov,

a tudi božanske zemlje, božanskega solnca, božanskih pastirjev, božanskih živali, božanskih ladij, božanske soli...

Kakšna razlika med to naivnostjo in najstarejšo umetnostjo, ki jo smemo imenovati že čisto grško! Njene začetke tvori tako zvani geometriški stil, ki ga najbolje zrcali ravno intimna umetnost, predvsem pa tako zvane dipilonske vaze. Posoda je predvsem posoda in tej njeni «ideji» je podvržen ves okras, ki ne sme motiti njene strukture, ampak jo mora še celo kolikor mogoče razločno poudarjati. Kakšen pa je ta okras? V začetkih jako skromen: same ravne in lomljene črte, sami meandri in spirale, krogi in rozete. Polagoma se vrinejo mednje domače živali in slednjič nastopi tudi človek, podobnejši skrajšanemu pismenemu znaku kakor pa podobi. In vendar se razvije iz teh skromnih začetkov vse, kar tvori veličino grške umetnosti. Priroda je stopila v ozadje, pokrajine ta umetnost ne pozna; umetnik jo sicer vidi in jo celo označuje, kjer je neobhodno potrebna za razumevanje celote; označuje pa jo samo s kraticami. Priroda ga ne zanima. Le tu pa tam je ostalo drevo, osamljena skala, neznatna arhitektura. Veje, grmi, cvetlice pa so se izpremenile v palmete, vitice, valovite zvoje, stilizirane rože in prekrivajo kot dekorativna ornamentika posamezne člene posod. Prvo mesto v umetnosti, tudi v intimni umetnosti je zavzel človek, kajti človek je Grku merilo vseh stvari — in umetnost se peča odslej samo še z njim.

Človeka v umetnosti je poznal seveda tudi že stari Orient. Toda umetnost starega Egipta ga je zasnovala v prvi vrsti v tesni zvezi s predstavami o posmrtnem življenju, zlasti v slikarstvu in reliefu pa v širokem epičnem pripovedovanju, v katerem je bila človekova podoba prav za prav bolj slikan pismen znak kakor pa izraz njegovega preživljanja. Sumer, Babilonija in Asirija pa so poznali prav za prav samo eno umetnost: proslavljanje moči in dejanj vladarjevih. Človek v grški umetnosti pa je svoboden, svobodno je njegovo življenje, ki se zrcali v nešteti podobah, in svoboden je tudi tisti element, ki živi v antični umetnosti do njenega konca in ji je glavna vzpodbuda: grški mit.

Dve tisočletji pozneje — v krščanskem srednjem veku — je bil krščanski mit: svet legend prav takšna vzpodbuda plastični tvornosti mojstrov gotških katedral, dokler je ni zatrl dogmatizem. Antika pa dogmatizma ni poznala in zato se je mogel mit popolnoma izživeti. In z mitom, prenesenim v figuralne oblike, se predvsem obdaja grški človek v svoji intimni umetnosti. Kakor epske pesnitve, preoblikovane v stike, učinkujejo včasih okrasiti

zlasti starejših vaz, na pr. okras znamenite vaze François. Legende o bogovih in junakih, o fantastičnih živalskih bitjih, o Pigmejih in žerjavih, o heroični preteklosti so snovi, s katerimi krasi Grk predmete, ki se jih poslužuje v vsakdanjem življenju. Na rezanih kamenih gemah so obširnejše kompozicije redkejše, zato pa so s tem večjo virtuoznostjo in tem finejšim stilističnim čuvstvom izvedene posamezne figure, a vsepovsod prevladuje zopet mit — in tu vidimo Apolona, tam Afrodito, to ali ono junaško dejanje Heraklovo, boginjo Ateno, krilato Niko na zmagoslavnem vozu, spačeno lice Gorgone itd. Poleg njih pa živali, fantastične in realne, leve in ptice, opazovane in izvedene s takšno dovršeno karakterizacijo, kakršno nudi samo še vzhodnoazijska umetnost.

Toda mit v grški umetnosti ni sam sebi namen. Grške podobe niso «biblia pauperum», vsi ti bogovi in junaki pa tudi nimajo nič skupnega z vzhodnimi božanstvi. Grku so bogovi in heroji samo etično in fizično potencirani ljudje, v umetnosti pa so mu ideal človeške lepote. In kadar riše, slika in kipari bogove, upodablja samega sebe, ne svojo realnost, ampak svoj ideal. Niti arhajična spačena Gorgona s tem načelom ni v nasprotju, ker je samo nasprotje lepote in kot takšna tudi ideal. Sicer pa se ravno Gorgona, ko premaga grška umetnost primitivnost in seže v globino problema, izpremeni v najčudovitejši obraz in obstoji vsa njena groza samo še v njeni demonski lepoti.

S tem, da se je grška umetnost pečala predvsem samo s človekom in je bil njen mitiški Olimp čisto človeški, se je ravnala samo po zgoraj omenjenem osnovnem načelu grške duševnosti: da je namreč «človek merilo vseh stvari». Nad vhodom v Apolono svetišče v Delfih pa je bilo vklesano še drugo načelo, ki za grško duševno življenje ni bilo nič manj normativus: «Spoznavaj samega sebe!» Monumentalna umetnost se ga je verno držala v velikopoteznosti svoje idejnosti in se povzpela od strogih, dorskih apolinskih kipov do popolnega obvladanja najmanjše poteze in hipne kretnje človeškega telesa, kakršno izdaja n. pr. Laokoonova skupina. Intimna umetnost pa je šla v tem oziru še veliko dalje: obvladala je vse pojave človeškega življenja. Vrezan v dragocene kamene se pojavlja grški pravi portret in doseže v tej snovi takšno višino in moč karakterizacije in izraza, da ga komaj doseza šele umetnost evropske renesance. In realizem poseže tudi v mit in ga napravi še bolj človeškega, kot je že sam po sebi v svoji zasnovi. Junaki in bogovi dobivajo čedalje več

človeških potez, vzetih iz vsakdanjega, docela neheroičnega življenja. Slednjič pa, ko se mit razrahlja, se izpremeni samo še v zunanji, slučajni motiv, ostane pa življenje, ki je bogato, neizčrpno in lepo, a vedno in povsod vsaj zanimivo.

Vse, kar je bilo vzvišeno in se je izkristaliziralo v epskem pesništvu, je intimna umetnost predstavila v človeško obiležje in zato ni nič čudnega, da je zajemala svoje snovi tudi iz sodobnega gledališča, ki je bilo prav za prav samo svojeobrazna oblika kulta. In česar si visoka umetnost ni dovolila, je realizirala njena sestra: znala se je smejati. Ni se smejala z onim nasmehom arhajičnih kipov, ki je samo prvi poizkus vdihniti duševno življenje v mrtvo obličje, ampak je posegala v groteskne življenske situacije in jih prepojila s širokim humorjem. Seveda je moral tudi tukaj pomagati mit; v povestih o Heraklu je bilo dovolj priložnosti za takšne motive in slika na vazi, v kateri mikasti Zevsov sin ošabne, a strahopetne Egipčane kralja Busirisa, ni edini motiv te vrste. Včasih pa je — že prav zgodaj — pomagalo življenje samo: na črnofigurasti vazi je naslikal neznan mojster cirenejskega kralja Arkesilasa, kako sam nadzoruje izvažanje silfija iz svojega pristanišča in skrbno pazi, da ga ne bi kdo opeharil. Največ humorja in pojavov nebrzdane naravnosti pa je izrazila intimna umetnost v podobah iz življenja bitij, za katere že a priori monumentalnost ni bila na mestu: v podobah iz življenja Satirov, v katerih si je dala duška pristna, neolepšana narodna domišljija, ki ne pozna sentimentalnosti.

Ni ga pojava v življenju, ki ne bi bil nudil snovi tej razkošni intimni umetnosti in ne bi bil na ta ali oni način upodobljen na vazah, gemah, bronastih zrcalih, kovinastih posodah, terakotnih sohicah ali stenskih slikah. Da ljubezen ni bila na zadnjem mestu, je samo po sebi umevno. In da se pojavijo in tekom razvoja popolnoma uveljavijo «eksistenčne» figure in celo tihožitja, ni nič čudnega. V časih helenizma, ko se neha doba tradicij heroične prošlosti in nastopi doba velikomestnega, bogatega, udobnega življenja, postane vse zanimivo in se izpremeni intimna umetnost mnogokrat v igračo. Junaški Heraklej je postal sohica iz žgane glin, poleg nje pa stoji na mizi kot okras boginja Afrodita in se igra z malim bogom ljubezni. Prav za prav pa niti to ni potrebno, saj je dovolj, če krasi pohištvo miniaturna, barvana deklica s pahljačo v roki ali na izprehodu ali pa — sedi in sanja o bogve čem. Da, mnogokrat je igrača celo življenje — in kje naj se to izraža, če ne v umetnosti, ki ne pozna koturnov, ampak hodi s

tihim korakom in govori, kakor kramljajo zadovoljni ljudje v urah miru? Rokoko si je vedno in povsod podoben — v Tanagri, v Aleksandriji in v Parizu.

Grška intimna umetnost je nepregledna vrsta podob momentov grškega življenja. V njej so zabeleženi vsi njegovi odtenki. Kar so opisali grški zgodovinarji kot verigo več ali manj heroičnih dejanj posameznih mest, držav, naroda ali posameznikov, kar so grški misleci prekovali v svoje sisteme, kar so pesniki prelili v ritem svojih verzov, kar se je izkristaliziralo v monumentalnih zgradbah svetišč in velikih plastičnih in slikarskih delih, se nam kaže v intimni umetnosti od druge strani, temelj pa je isti: ista jasnost oblik in isti jasno začrtani ideal, brez katerega življenje nima zmisla.

Življenje —? Saj življenje brez zadnjega dejanja ni celo. Intimna umetnost je poznala tudi to zadnje dejanje in gotovo ni nikjer tako «intimna», kakor tam, kjer govori o smrti. Največ življenja je vdihnila prav v spomenike na grobovih. Ni budila mrtvih s pozavnami. Najsrečnejše, tihe ure je upodabljala na nagrobnih reliefih, na belih atiških lekitih pa je vsa otožnost izražena v najfinejših črtah in barvah; in te črte in barve ponavljajo isto, kar je bilo Grku ideal. —

Grška intimna umetnost je umetnost radosti in lepote, verna slika duše grškega človeka, živečega v zatišju. In vendar bi sodil napačno, kdor bi sklepal, da je bilo njegovo resnično življenje tudi tako radostno in lepo. Prav v tem pa tiči velik del veličine grškega duha, da se je povzpел z blestečo umetnostjo nad pesimizem, ki ga je tudi okusil in spoznal. Umetnost mu je bila zrcalo njegovega ideala. Kaj je onkraj tega zrcala? Nagroben relief, nagrobna vaza, Sokratov odgovor na koncu «Apologije»...

Kakor Majin pajčolan je razgrnjena umetnost nad življenjem. Brez njega bi bil prestrašen Schopenhauerjev — Nič. —

Francè Vodnik:

Brzojavno pismo.

Danes sem ujel tvoj klic, o ti, ki si moj dvojnik in živiš v daljavi na meni neznanem otočju.

Tvoj klic! Morda je tisočletja blodil okrog po vsemiru, preden je našel pot do mene, živečega v teh letih na zemlji? — A ti si se vrnil morda že davno, davno v naročje večnega Rojstva, kamor hitim za teboj, ki sem danes ujel tvoj klic!

Marija Kmetova:

(Nadaljevanje.)

V metežu.

Ze zdavnaj je odbila ura polnoči, a v Mlakarjevem stanovanju je še vedno gorela luč. Tina je ležé in sedé slonela vsa sključena na zofi, pred njo je bila odprta knjiga, a brala že nekaj časa ni več. Zrla je preko belih listov na tla in se potapljala v spomine na zadnje dni. Smehljaje je tipala po onih mislih, ki so obkrožale Gornika in zaprla je oči v spomin na objeme in poljube, ko je bil Gornik zadnjikrat tukaj, v tej sobi. Prav na tej zofi sta bila slonela in vse vroče so bile njegove besede. «O, kako me ljubi,» je šepetala; «v njegovih očeh je toliko dobrote in ljubezni, v njegovih besedah toliko moči in brezmejnega zaupanja vame in vase in v prihodnost, ki jo vidi vso solnčno in zláto pred seboj. In jaz mu verujem, verujem mu, ki je také močan, také zdrav, také mož in mož! O, da bi bila imela že prej, že zdavnaj prej odprte oči, kako vse drugače bi se bila zasukala mojega življenja pot! Pa morda je bila vsa ta prevara potrebna, potrebna kot predplačilo za vso srečo, ki pride. In pride, gotovo, mora priti! O, mora priti!» Zavzdihnila je in legla vznak, a potem se ji je zmračilo lice, ko je zazrla visoko steno železnih ovir pred seboj. «Tone,» je mislila dalje, «Vanda — kako bo to? A pravi Andrej, da bo vse šlo, da bo vse uredil in naj se mirno prepustim njegovim ukrepom. Če Tone vé, sluti? Povedala bi mu, a vselej takrat se mi beseda zapre kar sama od sebe in menda je tudi to vzrok, da že nekaj dni ne morem govoriti z njim. O, Andrej, da bi že bilo!» Mahoma se je stresla, zaslišala je odpiranje in zapiranje vrat, sklonila se je in sedla in že je bil Tone v sobi.

«O, dober večer, moja preljuba gospa in boljša polovica! Kaj si še tukaj?»

Tina si je grizla ustnice in ni odgovorila. Tone je zibaje se pristopil k zofi in sedel poleg Tine, ki se je s studom odmaknila na skrajni konec zofe.

«Kaj si še tukaj, te vprašam? O, pa ne odmikaj se, golobica moja, Tinica zlata, saj nisi tako plaha, kakor se zdiš. A mislil sem, veš, mislil sem, da si že odšla — z Gornikom, s svojim preljubim Andrejem, z Andrejčkom ljubljanim. Ha, ha!»

Tina je poskočila, a Tone jo je ujel za roko in jo siloma potisnil nazaj na zofo.

«Pusti me!» je siknila Tina in mu izvijala roko iz njegove, a Tone je ni izpustil in ji govoril dalje:

«Čakaj, čakaj, ptička moja, ti ptička moja —» in hotel jo je poljubiti, a Tina je zavpila:

«Studiš se mi — stran pojdi!»

«Stran? I kdo bo šel stran, kaj? Saj ti siliš stran. Sem res mislil, da si že odšla z Gornikom čez hribe in doline...»

«Kaj hočeš z Gornikom?» je jezno zavpila Tina,

«Jaz nič — ti hočeš.»

«Jaz?» Tina je vstala in sedla k mizi. «Pijan si, spat pojdi.»

«Pijan, pijan — je že prav, a vendar vem, kar vem.»

«To veš, kje imajo boljše vino — drugega ti ni mar. Sicer se pa ne bom razgovarjala s teboj, noč je in...»

«In jaz vendar vem, kar vem. Le počakaj, ne bo ti žal.»

«Počakam, ker hočem jaz in ne, ker hočeš ti.»

«Je že prav. Ti se bojiš, vidim, da se bojiš, a prav nič ne bom hud.»

«Oh!» je zaničljivo zamahnila Tina z roko in mu obrnila hrbet.

«Oh in oh — kakor hočeš, a jaz vendar vem, kaj imata z Gornikom. He, je prav?»

Tina je nepremično sedela in vendar ji je kri v naglici butala v sencih in v glavi je vršalo, da se je vsa soba vrtela pred očmi.

«Bo že prav, kajne? Misliš, da sem slep? Da nisem videl tvoje dvojne igre? O, vse sem videl in vse vem. Pa da bi se zaradi tega jezil? Kaj še! Se prav izplača za tako malenkost in sploh, brigata me — ti in Gornik!»

«Ha, ha,» se je prisiljeno zasmejala Tina, čeprav jo je zbodlo v dno srcá.

«Le smej se, jaz se tudi. A da veš, jaz sem pošten in razumen človek...»

«Nikar ne kvasi, lepo te prosim!»

«Razumen človek sem in če vidim: ti ne moreš, nočeš z menoj, no — kaj bi te silil in čemu bi ti delal zapreke? Pojdi v božjem imenu, kamor te vleče srce in — žep.»

«Žival!»

«Ho, ho — kako si prijazna, ti moja ljubezniva gospa, ti! Žep, žep — kaj meniš, da ne vem, kako te tlači revščina? Smiliš se mi —.»

«In kdo je kriv?»

«O — jaz, kaj? ki delam...»

«In piješ!»

«In ti — ležiš. Lena si, kolikor te jel!»

«Ah — pa se mi res prav ljubi poslušati te —.» Tina je vstala in hotela oditi, a Tone je poskočil in jo zadržal.

«Le počakaj, le počakaj, bom kmalu pri kraju.»

Tina je malomarno obstala in Tone je nadaljeval:

«Še malo potrpljenja — saj boš šla, boš že šla! Tukaj lepo sédiva in poslušaj dalje: torej lenoba gor ali dol, pustiva to, čeprav vidim sobe dan za dnem vse razvlečene in vse je v ne-redu — pa pustiva. Ti ne maraš zame, in jaz, jaz se tudi ne bom jokal za teboj, je vse preveč lepo življenje in sem še premlad in si mi ti premalo in imam preširoko obzorje, da bi počenjal vse to. Kaj bi! To je za študente in filistre! Tudi moril se ne bom. Ha, ha, zaradi tebe, zaradi ženske, ta bi bila lepa!»

«Kratko, kratko, prosim!» Tina je bila že vsa nestrpna in besede so butale obnjo kakor skale.

«Kratko, torej prav kratko, takole: pojdi z Gornikom, kamor hočeš —.»

«Tvoja jasna, resna beseda? Pijan si in —»

«Že vem, kaj govorim in sem zdajle že čisto trezen. Ne bom ti v zapreko.»

«Vanda?»

«Naj gre s teboj, kaj bom z njo! Sem vesel, da bom spet prost.»

«Lep oče si.»

«In ti še lepša mati. Pa nič očitkov — ne maram. A nekaj si izgovorim.»

«To je?»

«Sto tisoč kron — za pot v Ameriko in za še kaj.»

Tina je prebledela in omahnila, da se je morala oprijeti stola.

«Živina! Prodajaš me, prodajaš in kar takó! In te ni sram?»

«Ljuba duša — kaj se razburjaš? To je vendar prav lepo! In toliko madeža kot ga preneseš ti, ga prenesem menda tudi jaz? In vsa prostost, ki jo zadobiš? In tisočaki Gornikovi? Še poceni, poceni sem in predober; kdo drugi bi te z bičem iz hiše, veš!»

«Končano?»

«Pod tem pogojem.»

«Sto tisoč kron — dobiš jih. V dveh dneh me ne bo več tu. In zdaj me pusti, da grem.»

«Hvala Bogú, da bom le prost! Hudič te vzemi!»

Zleknil se je na zofo in v hipu zaspal.

Tina pa toliko, da je mogla priti v drugo sobo; že je omahnila vsa omamljena in prevzeta od notranjega vzburkanja na stol in naslonila je glavo na mizo. Nehote so prišle solze, začutila jih je na rokah in groza resnice, da jo je Tone prodajal za denar, je

bila tolika, da ni niti za hip mogla v ono drugo misel, v misel na prostost, odrešenje in združitev z Gornikom. «Prodana, prodana,» ji je venomer vršalo v glavi in grozna bolelost ji je stiskala srce, da je resnično občutila bolečino v prsih. In potem jo je še huje zapekla misel, če Andrej to vé, če je Tone v tem zmyslu že govoril z njim in najhuje: če jo je Andrej kupil — in je ves čas le hlinil ljubezen. «Gorjé, gorjé,» je vzdihala, «joj meni!» Čutila je, kakor bi bila gola sredi najbujnejše množice, vsej javnosti izpostavljena v zasmeh in zabavo. «Jaz ne morem več — zdajle — v noči bi šla, bi stekla iz hiše — k Andreju — k Andreju, jaz moram izvedeti vse — vse do pičice! Tega dvoma ne prenesem, ne prenesem niti za minuto več! Joj!» Skoraj glasno je zaihtela, poskočila, da se je ropotaje premaknil stol, a iz postelje je zaslišala:

«Mama! Kaj je? Kam greš?»

Tina se je zdrznila, obstala kakor vkovana in je pridržala sapo.

«Mama! Saj si ti? Prižgi luč, prižgi, strah me je!» In že je bila Vanda pri njej in je drgetala po vsem životu.

«Vanda — lezi — kaj hočeš?» je komaj izpregovorila Tina in rahlo prijela Vando za roke in jo odvedla v posteljo.

«Oh, mama, kako me je groza! Prižgi luč, lepo te prosim!»

Tina je prižgala luč in obstala ob postelji.

«Kaj hočeš? Spi — zelo pozno je že. Kakšna boš jutri.»

«Mama, kako izgledaš, moj Bog, kaj ti je slabo? In zakaj se jokaš?»

«Saj ni nič — le mirna bodi. Ni mi prav dobro, pa sem bleda, kajne?»

«Kakor zid, mama —. Ali bi ti kaj pomagala?»

«Ne, ne, le umiri se in zaspil!»

«Ne morem spati, že dolgo bedim. In zakaj sta se spet kregala z atkom?»

«Kar tako...» je odvrnila tiho Tina, sedla na rob postelje in še vse se ji je vrtelo v glavi.

«Veš, mama, tako je to strašno, ko se vedno kregata. In jaz toliko molim, da bi bilo lepo pri nas — o in Bog ne sliši. Kaj noče slišati?»

«Ne vem, Vanda. Pa zaspil, zaspil!»

«Ne bom, mama, ne morem in nočem, ker si žalostna.»

«Nisem več;» hotela se je nasmehiniti, a solze so ji zalile oči. Sklonila se je k Vandini in jo pobožala po laseh.

«Nič ne maraj, mamica; atek je bil hud, a bo jutri že spet dober. Ah, veš, tako sem jezna, vse gostilne bi dala zapreti.»

Tina ni odgovorila; pusto ji je bilo v duši, prazno.

«Potem bi bilo lepo tudi pri nas. Pa bom povedala atku, prosila ga bom, da ne bo več pil in se kregal ponoči. Mene to tako boli, boli...»

«Ah, Vanda, kaj bi tebe bolelo! Saj ne razumeš.»

«O, vse razumem, veš; nisem tako neumna, jaz sem že velika in vse vem.»

«Vanda, Vanda!»

«Mamica, kajne, da bo pri nas tudi še lepo?»

«Bo, bo; le zaspi. In k stari materi bova šli.»

«Kdaj?»

«Čez dva dni.»

«In atek?»

«On? Boš že videla. Zdaj se umiri.»

«In ti?»

«Pojdem tudi v posteljo.»

«Zares?»

«Zares; glej.»

Tina je videla, da ne more v tej noči nikamor zdoma, trenutek za trenutkom so postajale misli jasnejše in težko je čakala dneva. A že jo je dušilo ponižanje in zaslišala je Vando, ki je dejala:

«In še jokaš, mamica. Saj bom pridna in tudi atek bo priden.»

«Ah, Vanda!» Premagalo jo je nekaj, da sama ni vedela kaj, nekaj, kar je bilo skrito daleč, daleč v dnu srca in padla je preko postelje in se razjokala iz dna duše.

«Mama, ne jokaj — o mamica, kako ti je hudó!»

In Vandi so hitele solze in v njih se je vzbudila Tini vest, ona vedno zatirana misel, da je mati, da ima otroka in ne dela prav. V vrvežu spominov na Tonetove besede, na misli o Andreju, na pekočo vest o tem, da ni vršila in ne vrši svojih dolžnosti kot mati in v nekaki zmedeni zavesti, da bo vse prihodnje le omotica, se ji je motalo v glavi v prečudnih kolobarjih, dokler ni onemogla zaspala poleg Vande.

Vse sivo je bilo jutro in kakor z mreno prevlečeno. Prav tako je bilo tudi Tini v duši, ko se je v naglici odpravila h Gorniku. Brez pozdrava je planila z vprašanjem vanj:

«Ali si mi lagal?»

Ves osupel je motril Gornik Tino in je ni razumel.

«Za božjo voljo, Tina, kaj ti je? Kako izgledaš? Kaj se je zgodilo? In to čudno vprašanje?»

«Si se lagal, Andrej? Da me ljubiš, je laž?»

«Kako moreš, Tina! In odkod, čemu vse to?»

«Torej si mi govoril vedno resnico?»

«In ti še dvomiš? Kaj me tako malo razumeš in nimaš zaupanja vame? Pa povej vendar, čemu vse to?»

Tina mu je v kratkih besedah povedala o sinočnjem dogodku in je še vsa drhtela v spominu nanj.

«In torej?» je dodala ob koncu in se z odprtim pogledom zazrla v Gornikove oči. Gornik ni kazal presenečenja in je dejal mirno:

«Vse to je moralo priti in čudim se, da poznaš Toneta tako malo, da se zaradi tega vzburjaš.»

«Kako se ne bi! Saj me prodaja!»

«To je čisto on. In ni mi tuje vse tako pri njem.»

«Torej je govoril s teboj v tem zmislu?»

«Govoril; včeraj zvečer je bil pri meni. Studil se mi je, da mu nisem mogel niti odgovarjati. Vendar nisem mislil, da bo koj govoril s teboj — in sem te bil hotel danes pripraviti na vse to — seveda v milejši obliki.»

«In ti — kaj me še maraš — takole po kupčiji?»

«O, Tina, vsega tega niti ne vidim v zvezi s tvojo osebo. To je le on, ki se je potopil v blato.»

«Kaj ne veš, da sem takega moža žena?»

«Nisi njegova žena, ker ga ne ljubiš — že ves čas ne, in so bile le razmere, ki so te vezale nanj.»

«Andrej, kako si velik!»

«Ne, Tina; to je le spoznanje človeka. — A pustiva to, in veseli se, veseli se, Tina!»

«Ne morem — vse blato se me je oprijelo.»

«Kaj ti nisem jaz vse več, kaj ti nisem ves svet, da vidiš še kaj drugega izven mene?»

«Andrej — a zbolelo me je.»

«Nič ne maraj; Toneta odpravim sam — ti ne govori več o tem z njim; je najbolje, da se sploh umakneš za nekaj časa iz Trsta — iz njegove bližine. Pa kam? O in hudó mi bo, hudó spet brez tebe, a potrebno je, dokler se zadeva ne uredi. In potem, Tina — ah — niti misliti si ne upam!»

«Zakaj na tak način! Vso umazanost bom občutila še dolgo; pregloboko se je zarezala vame.»

«Ne smeš, Tina — zapri oči — le jaz, jaz sem tu — pusti vse drugo! Moja draga, ljuba Tina!»

Objel jo je in Tini se je za hip zjasnilo lice in dejala je:

«Mislila sem k materi in tudi Vanda bi šla.»

«Dobro, dobro — najbolje bo tako. In jaz bom delal, hitro, kolikor bo mogoče hitro, da pride ločitev zakona čim prej do konca. Na doktorja Pirca mislim, temu bi dal v roke to zadevo. Saj ga poznaš?»

«Na videz. A meni je vseeno, le da bi se že izmótala iz teh zmešnjav.»

«In kdaj meniš oditi? Da ti že zdaj povem, v svojem stanovanju pusti vse, kakor je.»

«Pa pohištvo — vse drugo — moje je.»

«Ne maram — ničesar, kar bi me spominjalo nanj. Vse mu pusti — najpotrebnejše vzemi in pojdi.»

«Andrej — kaj je res? Je res in se ne boš kesal?»

«Tina, kako moreš! Ko čakam nate že toliko let! Ko si mi vse življenje le ti in ti! In ti še premišljaš? Ali te nisem vreden?»

«O, Andrej — ječe me boš rešil, strašne, mukepolne ječe. Niti besed ne najdem, da se ti zahvalim...»

«Nikar, Tina, na meni je, ki sem ti hvale dolžan. In Vanda bo tudi pri nama.»

«Če bo hotela — ne vem. Čuden otrok je Vanda — brž bo vse razumela. Skrbi me to. In na zavod mislim.»

«Kakor in kar želiš, Tina — vse bom storil zate, ki si mi vse. Niti verjeti prav ne morem, da bo vse to že res, da je že res — moj Bog! Tina — toliko zaželjena — Tina — ti moja, vedno moja!»

«Andrej, ali veš, da me je kar groza tvoje dobrote?»

«Pa to ni dobrot, Tina! Ljubezen je — brez tebe mi ni življenja! Le to me davi zdaj, da moraš odtod. Pa čim prej greš, tem prej se vrneš. Zato brž — z nožem moram v svoje srce — saj je upanje tu, da bo potem zveza neločljiva. Še danes pojdi — težko mi je, da bi vedel, da si le eno noč v istem stanovanju s Tonetom.»

«Še težje bo meni. A danes ne morem še; — jutri.»

«Kakor moreš, Tina.»

«Iti moram zdaj. Veliko dela me še čaka pred odhodom in zvečer pridem po slovo, ker ne maram, da bi prišel ti še kdaj v ono hišo.»

«Vse, kakor hočeš. O ženka, ženka moja!»

V globoki radosti in sreči je objel Tino in poslovala sta se v mislih na prihodnost.

(Dalje prihodnjič.)

Janko Samec:

Srce ~ roža.

Kot David-kralj je šel prerok v daljavo
pojoč na harfi pesmi brez besed;
na dlani nosil je srce krvavo,
da z njim odrešil bi vesoljni svet...

Ko srečal je ponižane na cesti,
ki so molčali v žalosti brez mej,
zabrenkal pesem je o njih bolesti —
in šel pred njimi je pojoč naprej...

In zrušil sužnjem težke je okove,
ki so tiščali jih vse žive dni;
pospremil s pesmijo jih v zarje nove
iz mukepolnih, temnih njih noči...

In nje, ki bili so resnice žejni,
in lačni vsèh nedosegljivih sanj,
vse napojil v ljubezni je brezmejni,
nasitil s kruhom večnih jih spoznanj.

A ko nagnila se mu pot je h koncu,
srce krvavo treščil je na tla —
in glej: takrat iz mrtve zemlje v solncu
je zacvetela roža, rdeča vsa...

Dr. Ivan Prijatelj:

⟨Nadaljevanje.⟩

Poezija «Mlade Poljske».

4. **Kazimierz Tetmajer-Przerwa.** — Po vsej svoji duševni organizaciji modrec in vedež se je Kasprowicz vsled visokega poleta svoje poezije šele postopoma in polagoma uveljavil v «Mladi Poljski». Oni pesnik, ki si je kakor v naskoku osvojil srca mladega pokolenja 90tih let, je bil Tetmajer. Ta poet se mora po vsej pravici imenovati obnovitelj poljske lirične, po realistični dobi ozloglašene pesmi. Tetmajer je pravi glasnik kipečih življenjskih sokov in triumfov ter trenutnih depresij in utrujenj mlade generacije, vstopajoče v življenje proti koncu stoletja pod gesli individualnega izživetja in ne več samo pod zapovedmi organskega dela v zmyslu kolektivnosti. Artizem osvobojenih individualnih čutov dobiva v Tetmajerjevi pesmi svoj najbujnejši izraz.

Tetmajerjeva poezija pomeni v poljski literaturi po dobi realizma, ki je dala Poljakom edino trezno-miselno izbrušeno poezijo Asnyka in Konopnicke, renesanco čutno-čuvstvene lirike, blesteče in vonjajoče kakor razkošje cvetja.

Rodil se je **Kazimierz Tetmajer** leta 1863. v Ludźmierzu v Galiciji. Že v mladosti ga je potegnila v svoje čarobno kraljestvo bližina Tatre, oblikujoč njegovega duha v zmislu divje svobode tatranskih gorcev. Gimnazijo in univerzo je dovršil v Krakowu, kjer se je njegova lepote žejna duša opajala ob starih umetninah, ob tradicijah narodnega viteštva, ob delih velike inozemske poezije in sodobne umetnosti, ki je takrat v Krakowu imela največ entuziastov. Pogosta popotovanja po Evropi in po Poljskem so dala razmah njegovi življenja željni naturi in zmisel za široko resničnost poljskega življenja. Podobno Kasprowiczu je pričel tudi Tetmajer svoje pesniško delovanje s socialno-utilitarnimi patriotičnimi pesnitvami. Izdal je najprej poemo v prozi, naslovljeno «Illa» (1886), nato rodoljubno «Alegorijo» (1887), natečajsko prigodnico «V čast Mickiewicza» (1888) in sorodno ji «V čast Kraszewskega» (1889). Skoro potem so se začeli pojavljati zborniki njegovih «Poezij» v serijah, katerih prva je izšla 1891, druga 1894, tretja 1898, četrta 1900, peta 1903. Zadnji njegov pesniški zbornik je izšel pod naslovom «Sodobne poezije» leta 1906. Napisal in izdal je vrhutega celo vrsto povesti in novel, izmed katerih so najbolj znane: «Angelj smrti» (1898), «Melanholija» (1899), «Brezdno» (1900), «Gospodična Mary» (1901), peterodelna lirična povest s Tatre «Na skalnem Podhalu» (1903, 1904). Izmed njegovih sceničnih del se naj omenijo drame: «Mož-poet» (1892), «Sfinga» (1893), «Zawisza Črni» (1901) in «Revolucija» (1906).

Kakor je Kasprowicz zastopnik refleksije, glasnik poletov in zamikanj v nadempirični svet čuvstev in verovanja, ene izmed obeh smeri, zadobivših zopet veljavo po premaganem, preploskem realizmu, tako je Tetmajer moderna, senzualistična natura, človek z osvobojenimi čuti, z nenasitnim gladom po dojmih, impresijah, po razkošju in orgiastični, zlasti erotični opojnosti čutnega rajanja, po docela biološki razgibanosti, po katere izbruhih navadno nastopa trenutna življenjska izčrpanost, gnus, moralna depresija in melanholija. Oba sta tipična predstavitelja neoromantike iz pred konca veka; a v vsakem posebej se vtelesa po eno izmed obeh glavnih gibal takrat modernega človeka: v Kasprowiczu glad po nadnaravnem, metafizičnem spoznanju, v Tetmajerju nevtolažljiva žeja po čutnem ugodju, neodoljiv nagon po eksploziji in izprožitvi prepolnih fizioloških sil, stremečih po tem, da se izživé

v požaru strasti in bakhične opojnosti ter v podobi v plastiki in muziki povišanega artizma.

Kakor vsemu mlademu pokolenju «fin-de-siècla» gre tudi Tetmajerju predvsem za to, da brezobzirno izživi in izrazi samega sebe. Njegov «jaz» prestopa dotedanje literarne ojnice pesniku predpisanih kolektivnih narodnih čuvstev in nalog, prestopa jih, da se izpové pred vsem svetom samo o tem, kar sam doživlja. To je potencirani subjektivizem z eno samo strastjo, ki je sla po razkošju in lastni sreči, z enim samim pomilovanjem in preziranjem, ki je pomilovanje in preziranje sodobnih ljudi, da se ne upajo in da niso zmožni seči po teh napojih, vsebujočih slast in grenčico. S kipečo čašo v desnici in ob levici z žensko, posestrimo razkošja, pije pesnik življenje na en dušek, eks, «to se pravi do dna», podobno našemu mlademu Župančiču, da se potem v minutah izčrpanja prepušča melanholiji, kliče: «Nirvana! Pridi k nam tvoje kraljestvo kakor na zemlji, tako v nebesih». Med «himnami na ljubezen» in «himnami na Nirvano» oscilira v bujnem razmahu njegova poezija, željna nervnih senzacij in impresij trenutka, zvoneča istotako močno na pozitivnem tečaju, kakor na negativnem, na poslednjem docela ne utrujena in dekadentna, ampak s sladostrastjem zastrupljajoča se «s preobilico gnusa do življenjske vsakdanje podlosti kakor s kruhom in vodo». Na pozitivnem tečaju življenja, v opojnem uživanju lepote in ljubezni, je njegova pesem tako v zanosnem ritmu, kakor v izrazitosti, plastiki in barvnosti naravnost grška, dionizijsko-poganska bakhantka silnih, zdravih čutov brez stranskih pogledov na refleksijo in brez moralnih skrupulov. Njegova ljubezen je krepko erotična brez metafizičnih podtonov: «Eno samo imam željo, željo po razkošju... Na tvoje polne grudi mečem svoja usta... Sežgi me v objemu... Kaj mi vse drugo je mar...» Ženska je Tetmajerju kakor orientalcem: ključnica v zemeljski raj, ne pa vedeževavka o ugankah življenja, slast telesa mu je, ne pa duše. A njegovo hrepenenje po lepoti je še večje, nego po razkošju. Toda lepota leži zanj, kakor za nekdanje Grke, v čudesih čutnega življenja. Najbolj pa uživa pesnik v prirodi, zlasti v grandiozni, mračni in sirovi krasoti domovinske Tatre. Spričo veličanstva te gorske prirode ga obhaja duh čudovito čistega hrepenenja, oblivajočega njegovo dušo «z brezmejnimi oceanom sanj», hrepenenja «po nečem neznanem, mističnem in skritem, po nečem, kar je morebiti bistvovalo pred ogromnimi vekovi, ali bo kdaj po preteku vekov bistvovalo, ali kar morebiti danes meni neznano gre mimo mene». V ostalem pa ima Tetmajer malo takih trenutkov tihe meditacije in pobožnosti.

On je docela renesančna natura, silna in strastna, ki uživa italijansko umetnost cinquecenta, zgoščujoč impresije italijanskih galerij v sijajne sonete, neizrečeno melodiozne, stopnjujoče se od najnežnejšega pianissima do najbolj dramatičnega fortissima.

Ta čistokrvni in polnokrvni impresionist je mojster občutja, trenutnih dojmov, ubranih in določevanih po prirodi, dogodkih svojega in narodnega življenja, ne pa po kakšnih ravnilih in smericah kakšnega svojega ali kakšnega splošno priznanega stalnega naziranja. Trajno obvladujoči ga vzgon, noseč ga od občutja do občutja, je samo in edino — hrepenenje, ta sveti pesniški nemir duše, iztezajoče roke po daljah. Pesnik, ki se je bil nekdanj v verzih «V čast Mickiewicza» izpovedal, da «v imenu pravic ljudstva stremi po napredku», poet, ki se je pozneje razočaral v vseh narodnih verah in idealih, češ, da za vero, «kakor da bo jutri kaj boljše, ne zavida — otrôk», anarhist, ki kliče novemu letu: «Drvi, žrebec uničevanja, z grmečimi podkovami», ta človek miluje in svoje dobe se pri vsem tem najživahneje udeležuje radosti in bridkosti družbe in domovine, pišoč prigodne pesmi, v katerih neredko odklikujejo celo politično-patriotični toni. Dojemanje občutij trenutka mu je glavno geslo. Ves je v odzivnosti in občutnosti, neskončno bogati v prelivih in tonih. Neizrečeno občutljiva membrana moderne individualnosti je, a družbe samo vtoliko, vkolikor se ima za njenega člana in za njen del. Za svoj poklic smatra, da odraža stanja svoje osebnosti in občutja duše svoje, poljske in človeške, išoč predvsem lepote in njenega kraljestva, prepričan, da vse drugo mu mora biti privrženo. To ga družijo, njega, nerefleksivnega romantika, z romantiko Mickiewicza in Slowackega na prav poseben način, namreč na ta, da ni nihče drugi po imenovanih dveh mogočnikih nacionalnega udejstvovanja kazal v svojih narodnih izpovedih toliko sile in smelosti, rezkosti in neposrednosti pri glosiranju kolektivnih nacionalnih teženj, ugodij, odvratov, srdov in idealov, kakor ta mojster individualnih, gorko doživljanih impresij in občutij.

Polnokrvni impresionist se v zmyslu onodobnega simbolizma in stremljenja, videti v stvareh in rečeh resničnosti sled onostranske gloriije, nekolikokrat potrudi, da bi dal izraza sočasnim slutnjam o tem, kar si moderna duša predstavlja kot večno živeče za mejami resničnosti, v nadzemskih sferah. V svojih prvih dramah rad operira s tajnimi in simboli; a vse to so bolj refleksi iz Maeterlincka, nego doživetja njegovih lastnih dotikov z dušo kozmosa. Tetmajer je in ostane zgolj senzualist, ki doumeva samo

lepoto čutnosti, zlagajoč vse njene čare v zanosne in žarke impresionistične himne. V njem živi silno potenciran živelj čutnega orgiazma, dočim mu manjka poti in perspektiv do heroizma. Zato sta tudi njegovi patriotični drami «Zawisza Črni» in «Revolucija», katerih prva naj bi predstavljala ideal narodne duševne sile in druga protest proti brutalnosti materialnih faktorjev, učinkoviti samo s svojim površjem.

Močan vtisek pa dela Tetmajer kot docela svojevrsten lirični pripovednik. Njegove povesti, ki jih on imenuje «romance», ostavljajo v čitatelju trajen spomin. V prvi vrsti njegova obširna legenda «Na skalnem Podhalu», v kateri se pisatelj potaplja v pradavnino nastajajočega in propadajočega sveta svoje priljubljene Tatre, oblikujoč prvobitno-silne ljudi, v katerih na prvi pogled lahko spoznaš brate volkov in risov, divjih mačk in orlov v človeških postavah. V tej «legendi» postaja Tetmajer Homer ne samo svojega plemena, marveč sploh človeškega rodu zlasti v tem, kar se tiče elementarnosti, plastike, barvnosti in sile oblikovanja prvotnega človeka, govorečega v odsekani, obtesani, primitivni besedi predkulturne dobe. Ni je literature, ki bi imela tako sijajno umetnostno zoologijo ljudskega plemena, kakršno predstavlja peterodelna Tetmajerjeva «legenda», naslovljena «Na skalnem Podhalu».

Po prekoračenju praga svoje moške dobe, «nel mezzo del cammin di nostra vita», od trenutka, ko je pesnik začutil, da se mu nagiblje dan na popoldne, je začel nekdanji Dioniz in slavitelj opojnosti trenutka postajati zamišljen. Prihajajoč do spoznanja, da samo «delo in skrb» dajeta človeku v roke «viteški križ», zbira sedaj svojo ljubezen okrog svojega sina, o katerem se nada, da je dal v njem narodu in človeštvu svojo dušo, ono dušo, ki bo vresničila v sinu «lepi in dobri duh človeški v gorečih poljskih prsah» in povrnila dolg, ki ga po mnenju pesnika dolguje narodu in svetu še njegov oče. Modrost starca izzvanja v Salomonov izrek: «Vanitas vanitatum» in v izpoved, da samo eno je večno in to je: «požrtvovalnost krvi in duha». Duša poeta, ki je šla skozi vse triumfe in depresije čutnih užitkov, se vrača k ognjišču, nad katerim čuje sam Bog...

Formalna umetnost Tetmajerjeve pesmi je velika. Njena skrivnost in njen čar ne ležita v iziskani in rafinirani umetniji, kakor v pesmih Miriama in Langeja. Magična lepota Tetmajerjevih stihov ima svoj vir v nezaslišano iskrenem in silnem občutku duševnih doživetij in v neskončno muzikalnem ter naravnost slikovitem izražanju pesnika. Slikarski element mu leži v krvi.

Njegov brat Włodzimierz je eden najboljših poljskih slikarjev: impresionistov. Tetmajerjeve poetične slike niso spočete v možganih, ampak v čuvstvu. Njegove rime niso bogate in obložene kakor Asnykove. Vsa njegova forma vodi naravnost in neposredno k doživetju zato, ker je njega adekvatni izraz. V vsakem njegovem verzju se čuti vroča pulzacija krvi in bližina napetih živcev. Kot rojen slikar je Tetmajer izboren kolorist: simbolik, čarovnik «barvnega sluha». Sam pravi o ženski, do «joliši z očmi». A gledanje njegovo se vrši vedno v gibkem ritmu. Iz muzike in slikovite plastike pa nastaja ona čudovita čarobnost njegovega stiha, ki temelji v občutju in ubranosti, katere odlični mojster je Kazimierz Tetmajer, kvaliteta, ki ga je vsposobila za najpopularnejšega lirika «Mlade Poljske».

5. Organizacija «Mlade Poljske». Artur Górski in Przybyszewski kot urednika «Życia». — Kasprowicz in Tetmajer sta bila že v polnem razvoju svojega umetniškega ustvarjanja, ko se je začela vedno bolj na široko in v vedno bolj jasnih obrisih formirati struja «nove umetnosti», ko se je začela v deželi grupirati organizacija «Mlade Poljske» na podlagi izpremenjenih razmer na domu in pod naraščajočimi vplivi zapadnega, izrazito neoromantičnega pokreta ter pod neposrednim vtiskom množičnih se poetičnih zbirk takih modernih lirikov, kakršna sta bila Kasprowicz in Tetmajer. To formiranje in organiziranje «Mlade Poljske» se je vršilo do cela prirodno in spontano, izpočetka celo brez vsakih programov in proklamacij. Predrugečene razmere na domačih tleh in parole v novo fazo umetnostne orientacije stopajoče, pomlajene Evrope so povzročale, da se je oblikovala nova struja samo v ohlapnem okviru nekakega splošnega pokreta in pravca, ne pa kakšne specialne in ozke literarne «šole». Pozitivizem in na njem temelječi realizem sta izigravala zadnje karte. Brutalnost mehaniziranega življenja brez črte navzgor je začela takrat podraščajočo mladino zebsti do dna mozga in srca. Oni razum, ki je bil proglasil kult resničnosti, izpremenivše se polagoma v dobi realizma v plosko vsakdanjost, oni «zdravi zmisel», ki je propagiral spravo z usodo za vsako ceno, zastopajoč namesto nekdanjih romantičnih sanj o svobodni, samostojni Poljski trojni državni lojalizem, je začel oči mladih ljudi odvrčati in jih naravnavati iz vsakdanje kolektivnosti tja, kjer je vsaj vsak zase upal najti neko višjo točko, v notranjost, v — dušo. Sledilo je zopet enkrat odkritje duše. A ta moderna duša je bila nekaj novega, nekaj neznansko kompliciranega, rafiniranega, subtilnega. To je bila duša «konca stoletja».

Ta moderna duša je v najširšem razmahu, v svoji strasti po najbogatejšem izživetju nihala med največjimi zmagoslavji čutne in čustvene sile in najbolj resigniranimi izpovedmi onemoglosti. To dušo je bil razgibal Tetmajer s svojimi zvenečimi verzi, opojil s svojimi izbruhi čutnega razkošja in jo uspaval s trepečo megljo melanholije in brezvolje, obligatno nastopajočih po čutnih triumfih. A do Tetmajerjeve sile je bilo večini teh mladeničev, slutečih nove obrise poezije mehkejših in finejših tonov — predalet. Prva četica poljskih modernih pesnikov je še tonila v vnanjostih nove poezije, v nekih dekadentskih šepetih, v nevrasteničnem tipanju po mrakovih duše in po razbolelih živcih. Te slabotne duše, polne nevrose in hrepenenja, so bile neke predhodne znanivke bližajoče se poetične pomladi. — Značilna črta te v 80tih letih zoreče poljske mladine je bila ta, da se je moderni rod začel zopet oklepati narodnega idealizma, oprijemati misli in sanj o samostojni, ne podlegli Poljski. Podžigala ga je viteška poezija Sienkiewiczzeve trilogije, razvnela plemenska odpornost Prusove «Straže», dočim ga je odločno odbijala filistrska meščanska morala Sienkiewiczzeve «Rodbine Polanieckih» zato, ker je šla mladina rajši za Kasproviczem brez ozira na dogmatične recepte iskat individualnih odgovorov na večna vprašanja o dobrem, zlem, lepem in resničnem, bežoč iz banalne resničnosti in udobnega filistrstva v vse nenavadne, nevsakdanje, eksotične sfere: v Tetmajerjevo čutno razkošje, v Slowackega sanjarstvo, v skrivnostno temačnost francoskega in belgijskega simbolizma, v najrazličnejše pokrajine iziskanosti, rafiniranosti in abnormalnosti, z eno samo vročo željo: da bi vsaj skozi špranjo vrgla pogled v neki nov svet, ker se v dotedanem ni dalo živeti dalje. Iskatelja novih potov, Miriam in Lange, sta posredovala, pripovedujoč o novih geslih podobnega pokreta na zapadu, napovedujoč, da se izteka utilitarno službeno razmerje umetnosti, da se bliža čas, ko se umetnost osamosvoji v suverenem artizmu.

V Miriamovem «Življenju», izhajajočem leta 1887. v Warszawi, so bili obrisi nove umetnosti še precèj nejasni. V krakowskem «Svetu» Sarneckega so se do leta 1895. že bolj razčistili in opredelili. Kraków je stopil v svojo staro umetnostno veljavo. Docela spontano se je začela družiti mlada generacija v tem davnem zavetišču poljskih Muz, v tem mestu, v katerem umetnost govori ne samo iz arhitekture zgradb, iz linij ulic, ampak celo iz grobov. Tu se je v tem času jelo razcvitati najboljšo poljsko gledališče, tu, kjer je še nedavno ustvarjal svoja razkošna, historična platna Matejko, se je otvorila leta 1897. razstava umetniškega društva

«Sztuka» (Umetnost) s slikami Wyczółkowskega, Falata, Mehoffera, Jacka Malczewskega i. dr., razstava, ki se je najživahneje komentirala v dnevnem tisku, podžigajoč občinstvo z umetnostnimi impulzi in zanimanji.

Novo artistsko gibanje se začne po imenovanju razstavi organizirati na Poljskem, takó brez vseh dogovorov in izjav. V jeseni leta 1897. ustanovi pesnik Ludwik Szczepański v Krakowu novi tednik «Życie» (Življenje), naslanjajoč se že v naslovu na nekdanji Miriamov list. Krakow se sedaj izkaže drugače, kakor se je bila izkazala pred 10 leti Warszawa. Časopis ob koncu leta ne neha izhajati, ampak privabi k sebi vso mladino najrazličnejših sposobnosti in tudi še najrazličnejših pojmov o nalogah in zmislu umetnosti, a v svoji celoti prisegajočo na gesla individualne umetnostne svobode in svobode naroda ter odločno pripravljeno, da iz svetišča umetnosti izžene vse kramarje in mešetarje. Teoretično smer daje listu izpočetka čisto mladi Artur Górski (rojen 1870). Mladost, odločena stopiti z ramo k rami, mladost, kakor jo je opeval Mickiewicz, je parola dneva, kakor istočasno v Monakovem «Jugend». Artistski del lista prevzame Stanisław Wyspiański, takrat še malo znan slikar vitraž in fresk neke frančiškanske cerkve, mladenič, o katerem takrat še nihče ne slutí, da se kdaj razvije v centralno umetniško potenco «Mlade Poljske». Po osamljenih iskanjih Miriama in Langeja, po grenko-sladkih študentskih napojih Nowickega in socialno-miselnih vzkrikih Niemojewskega, teh izzivih mračne, ponosne in junaške mladosti, po duševnih mukah v samotne višine rastočega Kasprowicza, po čudovitih opojih in občutjih Tetmajerja se kakor okrog ognja, ki v temi sveti, začne zbirati okrog novega «Życia» nova, artistsko usmerjena mladina. Pesniki: Miriam in Lange, Kasprowicz in Tetmajer so tu, Żuławski, Rydel, Wyrzykowski in Perzyński, Orkan in Mirandolla; publicisti: Baudouin de Courtenay, Artur Górski, Feldman, Zofija Daszyńska, satirični glosator sodobnih neumnosti, preganjavec filistrov in literarnih spekulantov Adolf Nowaczyński, literarno-kritični glasniki modernizma: Antoni Potocki, Lorentowicz, Artur Górski, šibajoči vso konvencionalnost in šablono, pripovedujoči o Edgarju Poeu, Strindbergu, Oskarju Wildeu, o francoskih in belgijskih simbolistih. Vretje in oživljeno vrvenje se čuti z vsake strani lista. Smernic še ni.

Delna opozicija dveh konservativnih mož povzroči, da se začne jasni tudi v tem oziru. Narodni ekonom Szczepanowski priobči v «Słowu polskem» članek o «dezinfekciji evropskih

struj«, v katerem obdolžuje to mladino nedostatka moralne resnobe in pomanjkanja narodnega heroizma. Za njim se oglasi neokatolik Maryan Zdziechowski, zahtevajoč pri vsem svojem zmislu za kult visoke umetnosti, da se stavi moralni ideal nad ideal artistične lepote. Oba pa očitata «modernistom» nezmysel za pozitivne ideje, torej približno to, kar je slovenska publika očitala našemu Cankarju. Ti pomisleki dveh skrbno-resnih mož poljske javnosti dadó Arturju Górskemu priliko, da se odkrito-srčno izpové v imenu mladine in da očrta prve, vsaj negativne smernice novega pokreta. Najznačilnejša mesta iz tega članka Górskega se glasé: «Programi naj sestavljajo ljudje, ki hóčejo delovati. Mi nikakor nimamo te namere. Posebno ker mi pišemo pravzaprav zategadelj, da bi ne delovali. Literatura, to je naša Gospa, naša Priprošnica, naša Tolažnica, h kateri mi grešniki vpijemo iz globočin svojih stremljenj in žalosti. „A kje je vaš junaški čin?“ S tem vprašanjem se obračajo na nas ljudje resni in simpatični... Ti, ki to čitaš, odgovori mi najprej na to, kar te sedajle vprašam. Ali si kdaj zatulil od bolečine, čitatelj-filister? Zatulil tako, kakor tulijo psi? Ali ti sploh veš, kaj je bolečina? Izruvali so ti zobe, praviš. A izruvali ti niso niti koščka tvoje duše... Ali si nisi, čitajoč neko knjigo, pokrival oči in metal to knjigo ob tla — in ali ni bila ta knjiga poljska zgodovina?» In potem se čita v tem članku Górskega bridka izpoved mlade poljske duše, analiza vzrokov, «zakaj je duša mladih nemirna in uporna in zakaj se po njeni gladini ne vozijo parniki s sodovi slanikov, ampak se iz njenih globin pomaljšajo na površje — o groza! — same meduze». Sledi bolestno, rezko in bridko javno izpovedovanje poljske javnosti preteklih let in naštevanje grehov, ki jih očitajo — sinovi očetom: «Sami se vdarite na prsi. Naša srca niso čista, laž v njih stanuje, strankarska zagrizenost, hinavščina, zahrbtna politika fevdalno-lwowsko-dunajska. Kje nam vzeti veliko idejo in veliko posvetitev — kako bi bili sposobni velike herojske poezije, kako bi je bili sposobni!» — Sedanje poljsko javno življenje, brigajoče se samo za materijalno blaginjo, pravi Górski, je ustvarilo in izplodilo filistra. Temu napoveduje Górski v imenu mladine boj, namesto mase povzdiguje individualnost kot «največjo vrednoto na zemlji», namesto socialne etike etiko duše, estetično moralo. Novo literaturo proglašá za literaturo «nage duše» in za vzornika mladih ne Sienkiewicza, marveč Przybyszewskega, takrat še bivajočega v Berlinu in pišočega po nemško. Zraven se navdušuje za Mickiewicza, a ne tako, kakor vodja starih, literarni historik Tarnowski, ki je bil proglasil

vse, kar je Mickiewicz spisal po «Panu Tadeuszu», za «žalostno aberacijo sijajnega duha», ampak Górski se navdušuje zlasti za Mickiewiczza njegovih zadnjih mističnih del.

Prihodnje leto vodi «Życie» Sewer z Górkim in Wyczółkowskim. V jeseni tega leta pa izide v listu notica, da prevzame z Novim letom uredništvo — sam Przybyszewski, ki se vrača v domovino in v njeno literaturo kot od širokega svetovnega občinstva priznan glavar poljske «moderne». Przybyszewski nastopi v januarski številki 1899 svoje uredniško mesto s «Confiteorjem», prvim določnim programom «Mlade Poljske», pisanim v strastno vročem tonu in drgetajočem patosu razodetij: «Umetnost je odkrivanje tega, kar je večno, nezavisno od vseh izprememb in slučajnosti, nezavisno od časa in od kraja, in je torej: odkrivanje bistvenosti, t. j. duše v vseh njenih projavih, neglede na to, ali so ti projadi dobri, ali so slabi, ali so grdi, ali so lepi. Umetnost nima nobenega namena, ona je sama sebi namen. Absolutna je, ker je odblesek Absoluta — Duše. In ker je absolutna, ne more biti vprežena v nobene ojnice, ne more služiti nikakšni ideji. Ona je gospa, vrecel, iz katerega se je izlilo vse življenje.» V nadaljnjih izvajanjih se razločno kaže, da stavi Przybyszewski umetnost zunaj življenja in nad življenje, v edino notranjost umetnika, brez relacije te notranjosti do vnanjega sveta. Proglašá torej popolni psihični naturalizem, ne dopuščajoč, da bi moderni umetnik ustvarjal iz sebe in sveta dela artistične sinteze. Izrečno poudarja kot njegovo nalogo zgolj izražanje njegovih dušnih stanj, pogosto podzavestnih, a zato zvezanih po skrivnostnih nitih s kozmično svetovno dušo. V svrhu tega izražanja naj mu ne služijo več direktni opisi vnanjih podrobnosti, ampak simboli, metajoči svetlobo za meje resničnosti, v mistične temine večnih tajn — pradedomovine umetnosti.

V krakowskem «Życiu» se polagoma izkristalizirajo gesla poljskega neoromantizma. Pod zastave tega organa hiti vsa nadarjenejša umetniška mladina in k nji se pridružujejo tudi nekateri starejši pisatelji, njim na čelu Sewer-Maciejowski, intimni impresionist solnčne poljske pokrajine v povesti. Globoko se zarezuje meja med očeti in sinovi. Gre za preporod idealizma na razvalinah pozitivizma. Na mestu starih tradicij trdega dela ob materialnih osnovah se oglašá klic po edinih pravicah duha. Dočim je doslej realizem opisoval vnanjosti, izdaja sedaj Przybyszewski kot edino devizo kult takozvane «nage duše», notranjosti. Vnanjost se uporablja pri mladih za barvnoefektna oprijemala snujočih sil duše in za simbolični kažipot v kozmične višine. Uporabnost

in socialno sotrudištvo umetnosti, kakor ju je še pojmoval realizem, znanstveno=paralelna in socialno=etična funkcija, kakor ju je proglašal za nalogo umetnosti naturalizem, se zametujeta. S Slowackim, dvignjenim na piedestal, priznava nova mladina, da «je vse ustvarjeno po Duhu in za Duha in da v telesno svrhu nič ne bistvuje». Srednjeveški katoliški mistiki in tudi novejši skandinavski, francoski in belgijski mistični artisti z Maeterlinckom na čelu se proglašajo za voditelje, dušna, zlasti religiozna stremljenja se stopnjujejo do ekstatičnosti. Ženska in smrt vodita ples seksualnomistične groze, ženska kot zemeljska naslada, smrt kot tiha spremljevalka v večno panteistično prabistvovanje. Kakor vse težnje v visoke distance, tako zopet narašča tudi želja po nacionalnem heroizmu, prihajajoč do sijajnih likov zlasti v dramah genijalnega Wyspiańskiego. Z nastopom novega stoletja je «Mlada Poljska» v polnem svojem razmahu v pesmi, povesti, drami, glasbi in v podabljaljoči umetnosti. (Dalje prihodnjič.)

Ivan Zorec:

Ljubice tri.

(Nadaljevanje.)

2. Berta.

Kaj Prešeren in tista Julija, kaj Petrarca in njegova onegá, Lavra ali kdo — ljubezen z Berto mi je presegala ves soljstvo! V brezprostorju in brezčasju sva se nosila ž njo nad same nebeške višave... — Berta mi je bila mladost, sedanost in prihodnost, veselje, sreča in namen. Z mislijo nanjo sem zaspaval in v sanjah sem ji dajal, prenežno dajal vso silno ljubezen, ki se je kakor vihar nabrala v meni, in ko sem se prebujal, mi je spet ona bila prva misel, prva želja.

Oblegal sem jo in snubil; goljufal je nisem. Edina vojna zviijača je morda bila v tem, da sem ji spretno in lepo počasi navajal misli, kjer sem jih hotel imeti. Sedanost sem ji zgovorno lepšal, o prihodnosti nisem govoril.

In ko sem mislil, da je dozorela, sem se začel prav zvito dotikati tistega zblizanja, ki pomenja zadnjo in največjo, najusodnejšo nežnost.

«Moja bo!» me je vselej veselilo, ker sem videl, da me je takoj razumela, vzdihnila in stresla lepo glavico.

«Veliki ljubezni je vse mogoče!» sem jo rotil.

Berta pa je rdela in bledela. Sama mi je kesneje povedala, da je ob takih trenutkih čutila drhtečo blaženost velikanske sreče.

ki se ji skrivoma, tako rekoč po prstih bliža. Krepost, omahujoča volja in sram, vse to se ji je zlivalo v sladko razburjenje.

Ali sram je premagaval. Želela je, da bi bil še večji, ker se ji je čuvstvo, ki se je skrivalo za njim, zdelo lepo in opojno kakor mehka pesem vročega hrepenenja.

«Ne, ni mogoče!» je šepetala in težko dihala.

«Je mogoče, veliki ljubezni je vse mogoče!» sem hropel.

Odločilni boj je tudi mene hudo razburjal.

O, da se ne bi bil nikoli odločil...!

V tistem času sva uživala največjo sladkost snubeče ljubezni. Osrečavala naju je že priložnost, da sva se mogla poljubiti ali si vsaj stisniti roko.

Potem mi pa skoraj še prav ni bilo, ko sem zapazil, kako Berta težko čaka take priložnosti in kako mehka in vdana mi postaja v hitrem objemu. Kar bal sem se zase in zanjo. Strast, ki je smrt vsake ljubezni, pa se ji je že kakor goreča lava silno valila po telesu in ji ga je pretresla do trepetu.

Žal, resnično mi je je bilo žal.

Ko pa je končno zaječala in mi zbežala, mi je vselej veselo odleglo.

«Ne! Ne!» se mi je tudi nadalje trgala iz območja sladkostnega zapeljevanja.

Ali ljubezen je slepa; zato se zaljubljeni tako lahko izopteknejo.

«Samo trenutek sladke samopozabe, vsaj en sam utrinek divje sreče, pa naj se poruši svet...!» je potlej še bolj hrepenela.

In tako je nama bil vsak dan velik praznik, vsaka ura presladka, zmerom nova, vroča radost. Pa še je nama ni bilo zadosti, venomer sva iskala še večje, še slajše sreče.

Sreča olepšava lice in razigrava srce.

V žaru silne ljubezni, ki se nama je milo smehljala, se mi je ljubica bohoto razcvetala.

O, ljubil sem jo, sam Bog vé, kako sem jo ljubill!

In poizkušal sem vse mogoče stvari, da bi si utrdil njeno ljubezen in da bi ji čim bolj ugajal.

Naša stranka me je že takrat porinila v prve vrste. Nje blagovestniki so mi kadili z velikimi častmi in še večjih so mi obetali.

Ali moja politična slava Berti ni bila všeč.

Čudno, kajne? No, Berta ni bila kakor so druge ženske.

«Politika,» je rekla, «kvvari možu značaj.»

«Saj celo ženske silijo v politiko,» sem branil oltar strastne politike.

«Dà, ali politika utrinja ženi ves čar ženskosti,» me je prepričevala.

Tako sem torej zvedel, da je prava slava samo tisti uspeh, ki zbuja in pridobiva žensko ljubezen. To je tudi največja sreča in zanjo človek rad pretrpi vse, vse...

Slab pa sem bil res že zmerom.

Ubogi moj krilatec božji, ko bi grešni, slabotni človek vselej vedel in verjel, da je krepost lepša od greha, bi bil podoben tebi.

Tako pa —

Tisto lepo ljubezen do Berte mi je udušila samopašna ženska, ki je poznala sto vročih umetnosti paleče ljubezni.

Saj ne morem reči, da mi je bila prav po srcu ljubica. Ali imela je čudovito moč do mene. Če bi mi bila velela, pa bi bil prav gotovo zažgal mesto na vseh štirih vetrovih in bi bil za njen bodreči smehljaj navdušeno stopil pod vislice.

Lepota, prožna mehkoča in svežost telesa so ji že venele. To me je navdajalo s čarom neke ginjenosti, kakršno občutimo, če opazujemo in premišljamo tisto prav posebno nežnost in onemoglost jesenskega cvetja. Pogrevalo me je čisto nenavadno čuvstvo, ko so me toplo, sevajoče božale njene koprneče in proseče oči; gubic, ki so se predrobno nabirale okoli njih, nisem videl, ker sem jo gledal le z močjo svoje zdrave, vroče, mlade krvi.

«Ali me imaš rad kakor te imam jaz rada?» je koprnela.

Prisegel sem.

«Ne, ne, saj ni mogoče...» je drhtela in se od sreče in blaženosti smehljala, objemala me in poljubljala.

Barva in vonj njenih podišavljenih las sta me zelo razburjala.

Lase si je namreč barvala rumeno. Kakor javne ženske že v starem Rimu, je najbrž tudi ona vedela, da so zlatobarvni lasje za moške neki dražljiv fetiš.

Čudovito moč je imela do mene.

Vzela me je bila kar zviška kakor kragulj neumno piščè in me speljala v daljni svet.

Ob morju v solnčni deželi sva si napravila mehko gnezdo.

Še ob smrtni uri bom mislil nanj...

Ljubila me je brezmejno, ljubila me strastno, ljubila me je do bolečine: brezmejno, strastno, do bolečine. Za vsako drobtinico ljubeznivosti je bila hvaležna kakor bolnik, ki pred smrtjo hlepi vsaj še po koščku umikajočega se življenja.

«In vendar se mi je počasi začela buditi zavest nekakšnega samoponižanja in sram, čudno sram me je postajalo najinega razmerja; zdelo se mi je divje in grdo.

No, prijateljica mi je takoj odpihnila vse pomisleke.

«Tudi taka ljubezen ni greh, ampak je nagon, naraven, čist in lep, popolnoma estetičen pojav.»

«Pod nekimi pogoji morda...» sem dvomil.

«Človek ima pravico, prirodno pravico do njega.»

«In nauki nraavnosti, odkod so?»

«E, kaj!»

«Ali niso tudi božji?» sem se lovil.

«No, so; ali asketi so jih zmaličili do pretiranosti. Taki, kakršni so, so zoper božjo voljo,» je zamahnila z roko, kakor bi bila hotela odgnati sitno muho.

«To se mi zdi zelo prevratno.»

«Človek ima, ima zmerom pravico do sebe.»

«Brez obzira?»

«Dokler s tem ne škoduje svojemu bližnjemu.»

Te besede so me spomnile blage Berte in prevzela me je velika otožnost.

Tudi prijateljica se je nekoliko zamislila, potlej pa je nadaljevala:

«Kljub zaslepljenim janzenistom, kljub fanatičnim zelotom in kljub polblaznim asketom smo pred ureditvijo in preosnovno ljubezenskega življenja v zmislu olepšanja. Ves tok časa je usmerjen v to.»

Kar sitno mi je bilo.

Upal sem bil, da jo bom počasi pripravil na zmerneje misli, ki bi mi odprle kletko in mi pomagale do zlate prostosti, zdaj pa sem naenkrat videl, da ima prijateljica čisto samosvoje nazore.

«Ljubezen naj bo prosta, ali ne?» sem nastavljal.

«Da, prosta neusmiljenih vezi, svoja in prosta, ali ne divja in razuzdana... In pa zvesta bodi sama sebi,» je dostavila.

«Ali ni idealna in nesebična ljubezen vendarle najlepša, najslajša?»

«Besede —. Čutnost naj se idealizira, pa bo idealna in sladka.»

«Kako —?»

«Prosveta omogoča idealiziranje.»

«Zanimivo, res,» sem se zmedel.

«Glej, zoper divji nagon sam brez ljubezni se bojujeta pamet in življenje pa tudi umetnost, ki poveljuje lepoto in vzvišenost in mogočnost idealizirane čutnosti.»

Do zdaj sem jo morda razumel, to pa, kar mi je ravnokar povedala, je bilo zame premalo jasno.

Toliko pa sem že vedel, da sem zelo zabredel.

«Kakšen bo konec te — čutnosti?» me je skrbelo.

«V njej je Bog sam!» je navdušeno odgovarjala mojim boječim tihim mislim. «Glej, ko se zbudi, zraste tudi nagon dela in pojavlja se celo neki umetniški, torej čisto duševen nagon. V tej dobi je vsakdo — pesnik.»

O, pesnik! To sem morda bil, ko sem ljubil Ančko in oblegal Berto; zdaj pa se mi ni hotela zgeniti nobena pesniška strunica. Morda rojijo lepe pesmi samo iz čiste duše in iz krepostnega, otroškega in nedolžnega srca?

«Taka čutnost je velika in prava ljubezen, ki ne potrebuje posvečujoče poroke; ona je sama zase zakrament!» je počasi pribijala in me vroče gledala.

«Zlepa me ta ženska ne bo več izpustila iz rok,» mi je tolklo v srcu.

Potlej ji najbrž ni bilo prav, da se je tako razgalila pred menoj. Nejevoljno se je otresala in celo jokala.

Tudi mene je prevzemal občutek, da živim zelo nespodobno. Ko pa sem gledal ubogo prečuvstveno žensko, kako ji je hudo in kako se razburja, ker je nemara spoznavala, da sem premlad in preneumen zanjo, se mi je močno smilila.

Po takih pogovorih sva bila oba otožna. Zato sva si sčasoma zamolčavala misli in sva rajša začela iskati veliko družčino.

Denarja sva imela dosti in smilil se nama ni. Kaj je denar, ki ga nazadnje moramo pustiti na svojem grobu? In vendar: — kaj bi bilo življenje brez denarja?

Obiskavala sva muzeje, razstave, koncerte, gledališča, dirke, igralnice in vozila sva se z gosposko belo jadrnico ob zeleni in cvetoči obali, vriskajoči in kopajoči se v silnem solncu.

«O, tu ostaniva, za vselej ostaniva tu...!» je obnemagavala ona od prevelikega občutja, oči so ji šle po skodranem temnem modrem morju in po čudoviti deželi, ki se je položno spuščala v široko naročje silnih vodá.

Ali pa sva posedala na svetli ploščadi ob razburkanem morju, kipečem in bučečem v razjedene čeri.

Mimo naju so nosljali izžeti francoski gizdalini in pogrkvavali krepki, ponosni nemški baroni; so buckali otročji, skoraj smešni italijanski grofi; so štorkljali blazirani, nekoliko nerodni angleški častniki in hladnokrvni ameriški krezi; so sanjarili samotni, v

Francoze zagledani ruski knezi in so izzivali naduti, zadirčni avstrijski častniki. —

Lepo je nama bilo, krasno sva živela!

Pa kakorkoli je bilo: ljubica mi tista svobodomiselna prijateljica ni bila. Ljubezen ji je bila, rekel bi, preoblastna, obenem pa prebožajoča in preradodarna.

Ljubec sem bil jaz njej, Bog mi odpusti!

Saj je bila srčno dobra in prijazna, bistra in zelo izobražena ženska.

Bil sem kakor v omotici, dokler je samo hlepela po ljubezni; ko pa je začela o njej tudi modrovati, sem se polagoma predramil in se je naveličal. Priskutila se mi je, ker se mi je zdelo, da ji je bila vsa modrost naučena, iz knjige nabrana in v glavi in srcu nepredelana.

Od nje so mi zmerom bolj uhajale misli domov. Iskale so pogospoščeno in pomodernjeno Ančko, ki se mi je bila čisto odrekla in me odrinila, in hrepenele so po Berti, krotki in čisti dušici.

«O, Berta, ali bi mi verjela, da se mi milijonkrat na dan vrača k tebi mil, svet spomin...? Ko bi mogla vedeti, da sem neprenehoma ob tebi in da mi je vsak dih le otožen vzdih za teboj! In da se mi bo duša še ob težki uri mojega bednega konca blaženo ustavila in bo pokleknila pred svetlo ljubeznijo, ki si mi jo tako zvesto, tako bogato, tako nežno in čisto dajala...?»

Po Berti sem koprnel in vendar se nisem kesal nezvestobe. Kaj bi se kesal! Samo hlapci se kesajo svojih dejanj. Jaz pa hlapec nikoli bil nisem in hlapec nikoli ne bom! Mož sem bil že takrat, čeprav sem večkrat prav nemoško grešil... In možje ne poznajo kesa, to je stvar slabičev. Zato pa vedo, kaj je sram, tisti pekoči občutek, tista grizoča zavest, da so ravnali nemoško in da so se dali tako rekoč — iz rok.

Tak sram me je žgal, čim večja je bila prijateljici volja do mene.

«Ali je lepo in pošteno — moško, da sem umazal spomin svoje poetične mladosti in pohodil veliko in edino pravo ljubezen blage in vdane, nedolžne golobičice bele?» sem premišljal in se začel zavedati, da sem bil Berti grd zapeljivec brez časti in vesti. —

Vrnil sem se.

«Saj sem vedela, da še prideš!» mi je mirno rekla Berta in se mi smehljala.

«Glej, ni me kaj posebno pogrešala...!» me je grelo.

«Zmerom sem te čakala,» je nadaljevala, kakor bi bila slišala moje misli. «Zdaj šele si moj, čisto moj.»

«Gospod Bog, kakšna ljubezen —!» mi je šlo na jok in od sramote sem umikal oči.

«Čakala sem te in vedela sem, da se vrneš,» je tiho govorila. «Zmerom sem te ljubila, a zdaj te imam neskončno rada, ker me nisi pozabil, karkoli si počel.»

«Grd sem bil, dekliček čisti...!» sem se obtoževal.

«Ne, bil si, kakor si mogel biti. Zdaj pa si pametnejši in boljši... Če bi te bila otimala tisti — drugi, bi te bila izgubila za zmerom.»

«Ali mi moreš odpustiti?»

«Nimam česa odpuščati, duša. V srce te vidim in vem, da ti je kljub vsemu čisto kakor prej. Samo svoj spomin si oskrunil; moja ljubezen ti ga bo očistila... Pomiri se!»

Zgrudil sem se na kolena in solze so me oblike.

«Saj te nisem vreden, mučenica nedolžna..., ampak dovoli, da ti poljubim samo rob krila in prah pod nogami!»

«Pusti —! Vreden si vsega, ker spoznaváš samega sebe... Prost pa si tudi poslej, ker si moj.»

«Kako prost?»

«Prost. Ljubezen, ki ovira prostost osebnosti, je breme. Moja ljubezen naj ti bo le sladkost...»

Mirno, resno me je gledala naravnost v oči; potlej pa ji je glava padla na prsi in je zašepetala:

«Za spomin te imam, dokler te imam...»

Ob teh besedah se mi je naslonila ob prsi in se tiho razjokala.

Ali ni mogla več zatajevati skeleče bolečine, ki sem jo tako dolgo in samopašno prizadeval njeni nežni, a junaški in požrtvovalni ženskosti, — ali jo je prevzemal in lomil mehki spomin najine veličastne, po moji krivdi vendarle močno skaljene ljubezni...?

Berte nikoli nisem razumel; premalopriden sem bil. Ljubezen, ali kar je že bilo tisto, ki sem mislil, da je ljubezen, mi ni bila zadosti močna in krepostna, da bi bil njeno dušo pravično cenil in prav doumel... V meni je vrela kri in je cvetela mladost — pa sem mislil, da so občutja, ki jih je zibala in pestovala tista vrtoglava doba, same sladke koreninice najpravše ljubezni...

Ob Berti pa sem se poslej čudovito zresnil, njeno blago srce me je čisto ukrotilo. Ali najbrž sem bil pred sodbo večne pravice prevelik grešnik, da bi bil še nadalje deležen vse sreče z Berto, ki me je rada imela, kakršen sem pač bil.

Za hudo zavratno boleznijo, ki jo je bila že dolgo slutila, mi je skoraj nanaglo ma umrla. —

Njena smrt je bila zame strašna kazen.

— O, ko bi mogel obrniti čas: po golih kolenih bi romal nazaj čez ščavje in bodičevje po vsej lehkomišelnosti zavihrani in nes pametno razstlani dobi, začel bi od kraja in živel bi čisto, krepostno, zares modro življenje in Berti, nedolžni golobičici beli, bi s samim cvetjem potresal pot življenja...! (Konec prihodnjic.)

Stano Kosovel:

Janez Krstnik.

Jaz sem pot, ki pónji Jagnje med grešnike pride!...

Glejte moj pas,

čujte moj glas:

Noč dozoreva, kmalu nam solnce vzide...

Resen gre čas:

Vsakdo preštej oblačila, umij si obraz,

v lastno notranjost obrni pogled,

da Izveličarju raven med nami bo svet!...

Glejte, le glejte!... Mladika je ozelenela!

Čas za izhod

je iz zablod;

znamenje svetlo izšlo je iz vrst Izraela!

Kratek je prst,

ki vam pokoro oznanja in hladen moj krst;

a On, ki pride za mano, bo ogenj, in ločil bo zrnje od slamnatih bilk in plevla...

Voda se zliva čez žejnega, potok čez sušo;

imaš li kaj —

revežu daj!

Préveč, cestninar, ne terjaj in misli na dušo!

A ti vojščak,

skušaj postati pravici enak,

ker tudi tebi v rešitev je Jagnje poslano:

Vsako krivično drevo bo s sekiro ostró pokončano...

Jaz grem pred Njim, da Mu steze med ljudstvom utrem;

kdor ni od kamna med vami,

vest in duh v njem naj se zdrami,

kajti kraljestvo je božje prišlo že med nas —

čujte, o čujte moj glas!

Miran Jarc:

Črni čarodeji.

(Nadaljevanje.)

Drugo poglavje.

I.

V lahnem vetriču se vsipajo listi na peščene stezice in zapuščene vrtno grede pred Logarjevim gradom. — V lahnem ritmu se vsipajo odsekani klavirski zvoki arije iz Mozartove «Čarobne piščali» na mračne misli sprehajajočega se postarnega gospoda, ki se od časa do časa ozre proti oknu v prvem nadstropju, odkoder je čuti godbo.

Skrivnostna otožnost veje iz mrke pokrajine. Z osamelostjo in vdanostjo je predahnjeno to domovanje, s tišino, da še mimo-idoči vsakokrat obmolknajo in se zresne.

Stari Logar pa se je že davno odvadil smeha in šele ogovorjen se je razbesedil, toda vsakdo je pač moral spoznati, da se moč sili k dobri volji, da bi prekril težko skrivnost. Ali ga je strašil spomin na nenadno izgubo njegove že pred mnogimi leti umrle žene, ali ga je vznemirjala bodočnost njegove edine hčere Marije, ali pa mu ni dala miru misel, kaj bo nekoč s tem gradom, ki so v njem desetletja in desetletja gospodarili Logarjevi... saj bo prej ali slej stopil čez njegov prag tujec in bo podrl, kar so stvorila stoletja in ohranil le, kar bo prikladno računajočemu razumu. Tedaj bo ta praviljična stavba poenostavljena po mehanični nujnosti strojev, ki bodo rezno brneli svojo mrtvaško pesem preteklosti.

Ali ta vodopad bo še šumel kot nekoč, kot sedaj, svoj večni pripev človeku, ki bo namesto mene sklonjen poslušal njegovo bučanje, toda tudi ti, bodočnik, preideš kot je tvoj prednik in kot bo tvoj naslednik.

Taka misel je starega Logarja potolažila in spet se je ozrl proti gradu. Od tam pa so se vsipali lahni, odsekani akordi in ta godba je spominjala na menuet, ob čigar gracijoznem ritmu se pozibavajo in sklanjajo dvorjaniki, ki jim na uho že udarja daljno kipenje velepesni: *Allons enfants...* toda menuet je le čarovitejši, uspavalnejši, saj je tem odličnikom poslednja tolažba na njihovi poti iz praviljičnih palač v strahotno vsenočje.

Logarja pa je vedno ponavljajoča se melodija navdala s še večjo trpkostjo. Ali je ni že slišal takrat, ko je sedela pri klavirju še njegova žena.

«Gospodična Majda,» je zaklical, «igrajte z Marijo kaj drugega. Čemu že ves čas isto?»

«Ali, oče,» se je oglasil nežen, pritajen glas deklice, ki je stopila na balkon, «nama Mozart tako ugaja. Pridite gori!»

Logar pa je z izgovorom, da ima še opravkov po gospodarskih poslopih, odšel naprej po stezici.

«Majda, moj oče je spet tako potr!» je nagovorila Marija pri klavirju sedečo učiteljico, ki se je tiho ozrla v svojo prijateljico in jo izkušala potolažiti.

«Ne, ne, Majda, čemu bi si prikrivala resnico. Tako strah me je... v teh jesenskih dneh in nočeh hodi po sobah duh moje matere. Ob vsakem zvoku, klicu, šelestu, dihu se spomnim nje — nega žalostnega pogleda. Ah, tiste ure ne pozabim nikoli!... Bil je lep majski nedeljski popoldan in ona je pred povabljeno družbo igrala prav to skladbo. Tedaj — nenadoma — se je onesvestila in kmalu zatem je ni bilo več... Zdravniki niso znali objasniti zagonetne smrti. In odkar je ni, je legel na nas jesenski mrak, ki ga ne more nihče pregnati...»

«Marija, ne misli na preteklost. Čemu? Živi sedanjosti, kot je tudi tvoja mati, kot mora vsakdo izmed nas. Tudi semkaj pride nekoč kraljevič kakor v pravljici in bo odrešil Trnjolčico in vdahnil gradu življenje...»

«Majda,» jo je Marija prekinila in se ozrla na črno razpelo na temnordeči steni, kjer je viselo mnogo starih družinskih slik, «kako da me vedno svariš pred mojo otožnostjo, ki mi je tako v uteho. Morda pa imam le jaz prav? Čemu naj iščem družbe, zabave, čemu naj hrepenim proč od tu, ko name ta tišina tako blagodejno vpliva! Ali ne vidiš, kako oživim v takih jesenskih mrakovih, ko prasketa v peči ogenj in skrivnostno osvetljuje stene, kot bi budil dobre duhove iz prekogrobnih krajev! Ne slišim tiktakajoče ure, ne vidim potemnevajočega se neba, ne slišim človeške govorce... Kot breztelesna prisluškujem neki notranji godbi, ki me pozibava v tako lepe sanje, da ne vem, ali so molitev odrešencev ali himne blaženih. In takrat, ko dobro vem, da je pri meni duh moje matere, si ničesar bolj ne želim kot smrti, da bi večno lahko poslušala tiste čarodejne zvoke... O, Majda, ti ne veš vsega tega, zato tako govoriš... Majda, še igray, še igray!»

«Marija, prišel bo moj brat Ivan in veselejša boš. Pripovedoval nama bo o lepih, daljnih stvareh, igrali bomo to in ono in tvoje mračne misli bodo prešle. Ali naj ga povabim?»

Ob Ivanovem imenu je Marija vzdrhtela.

«Ivan pride? O, on je še edini poleg tebe, ki ga imam tako rada!»

Toda že je umolknila, kot da se je zgrozila pred tajno slutnjo, ki jo je boječe skrivala v svojem srcu. Tudi Majdi se ni nikoli docela razodela.

«Ah, igray, še igray...»

In Majda je spet igrala... Schumana, Berlioz, Chopina. Medtem je nastal večer, vrnil se je Logar, s katerim je učiteljica še nekaj časa govorila — tudi o Ivanu, ki ga je mož zelo čislal. Potem je Majda odšla v svojo sobo, Marija pa je še čitala dolgo v noč...

In tako je mineval dan za dnem, kot da bo to življenje trajalo večno. Od stene pa se je oglašalo tiktakanje ure... in Marija je te neizprosne udarce predobro čula. — —

Zbirali so se v črno oblačje, ki se je gostilo na obzorju njenih misli in slutenj.

Bodočnost... bodočnost... ne uidem ji!

In še v polsnu jo je begal divji ples slik... njene matere... samotnega gradu... tovarišic, s katerimi je živela v samostanski šoli tako srečna... in je videla Ivana, ki se ji je vedno pogosteje prikazoval podnevi in v sanjah, zdaj tih in dober, da bi se ga oklenila in bi ob njem izjokala poslednjo kapljo grenkobe, zdaj tuj in mračen, čudno, nepremično jo zroč, da se ga je prestrašila in se sredi noči prebudila vsa drhteča od neznane groze... pa so bile le sanje in v sobo je lila mesečina, ki je z godbenimi preprogami ometala tla in stene in sveto podobo na omarici, pred katero je gorela mirno utripajoča zelena lučica...

Ivan Molj ni na sestrično povabilo nič odgovoril. Marija si je očitala, da je morda ona vzrok njegovemu molku. Tudi se je spomnila marsikaterega večera, ko sta se mrka razšla, ker ga je njeno neprestano poveščevanje samotarstva in brezvoljne vdanosti v bolešno razpoloženje razdražilo, da se je začel pretirano posmehovati njenemu svetožalju.

Zdaj si ga je spet želela, da bi ž njo poslušno kramljal o samih daljnih stvareh, ko so se stikale komaj njune misli, in sta skoro pozabljala, da sta človeka. Toda s strahom je že delj časa opazovala, da so Ivanovi pogledi presunljivi, skoro predrzni, da je zbegana pred njimi poveščala oči. Ali pa se je je med pogovorom dotaknila njegova trepetajoča roka in so ji njegovi temni valujoči lasje oblili čelo.

Ivan je postal bolj molčeč, celo zamišljen. Tem ognjenejši pa je bil žar njegovih oči, ki ji je zameglil vid v pravljico večernih snov. In kakor omotična je podlegla njegovim nemim željam in ukazom, dokler ni iz njene podzavesti kriknila vest in kruto

raztrgala prosojen pajčolan, s katerim je mamljivec pregrnil njeno dušo. Nemir, ki je sledil temu spoznanju, se je dostopnjeval do take oblastnosti, da je sklenila izpregovoriti z Ivanom odločilno besedo. Namenoma, dasi z mučnim premagovanjem, se je prijatelju odtujevala, dokler je ni skrb za njegovo tiho trpljenje omečila. In spet je omahovala v še večjih dvomih in se zatekala v svojo sobico, da je ni nihče videl, tudi njena prijateljica ne, ki je vzrok njenega stanja pripisovala čisto drugim okoliščinam.

Ivan pa ji je spet pošiljal pisma... predahnjena z zvenenjem poduševljenih daljav, da so sličila pretihim molitvam, in ni vedela, ali je to ljubezen ali je opevanje duše, ki se je sprostila telesa.

In v duhu ga je bolno klicala, da bi se ga oklenila in ob njem izjokala poslednjo kapljo grenkobe. V sanjah pa so jo spet strašile njegove čudno vanjo strmeče oči...

Majda je opažala, da se prijateljica tudi njej odmika. Zgodilo se je celo, da je Marija celo popoldne izostala in ko se je šele na večer vrnila domov, je vsa vzhičena in zavzeta pripovedovala o svojem obisku pri kaki bolnici ali ubožni družini na vasi. Najrajša je pomagala in stregla ubogim. Ure in ure se je pogovarjala z njimi o trpljenju in bežnosti časa, o neprestanem nihanju večne tehtnice. Tedaj je valovalo v njej plameneče koprnenje: o, da bi bila tudi ona med njimi, mirno in vdano čakajoča, kdaj jo odvede bela žena v onostransko kraljestvo... Vsakomur bi razodela svojo radost, v svet bi zaklicala, kako bogata je te omotične notranje sreče. In zdelo se ji je, da je razpela iz sebe mavrico nadzemskih slutenj, ki je rastle preko obzorij in se s svojim vrhom izgubljala v pramodrine brezčasnosti in breztelesnosti.

Ivanova pisma pa so prihajala vedno poredkeje in tudi Mariji se je zdelo, da se njune molitve ponavljajo, da utrujajo.

Nekega dne pa je Majda presenečena čitala poročilo, da so brata odpustili iz službe. Ne dolgo za tem pa so Mariji vrnili njeno Ivanu poslano pismo. Ali sploh več ne biva v mestu? Ali je odpotoval?

Dekleti sta osupli umolknila in se spogledali.

V tem hipu pa ju je priklicalo k oknu drdranje avtomobila, ki se je ustavil pri vhodu v grad.

Komaj sta še mogli uganiti, kdo bi bil, je že vstopil stari Logar in javil prišleca: «Marija, ravnatelj Grozd nas je obiskal.»

II.

Grozd je že prej parkrat obiskal Logarja, s katerim se je pogajal za nakup zemljišča, kjer bi postavil tovarno. Obubožani graščak, ki je bil za sedanost komaj še spomin na neko pravi-
ljično dobo, pa si je rad ali nerad poiskal dobrega kupca. Dasi je Grozd doslej z njim vedno govoril z viška in malodane omalo-
važujoče, je zdaj mladi ravnatelj kazal docela potr- obraz in se z gospodarjem razgovarjal vedno bolj prijateljsko. Po večerji se je pogovor tako zavlekel, da je Logar povabil ravnatelja, naj ostane pri njih še čez noč. Ko sta že sklenila in podpisala kup-
čijo, je ravnatelj izrazil gostitelju in Mariji občudovanje nad večerom, ki ga je tu preživel, ter je še pristavil, da se mu že dolgo ni kak kraj tako priljubil in da so mu bile te ure najblažil-
nejši oddih pri njegovem napornem delovanju. Polagoma je pogovor postajal domačnejši in vse bolj prisrčen. Če sta prej občevala kupec in prodajalec, sta zdaj govorila — človeka, na katera je vplivala prisotnost tihe Marije.

«O, gospod Logar, tudi jaz nisem samo računar in stroj, tudi nad mano se včasih zgnetejo čudne misli, da ves zgrožen ob njih obnemim. Kaj vem, ali so to dnevi nekdanjega otroka v meni, ali so pa glasovi človeka prihodnosti, ki bo neusmiljeno stopil na naše mesto in nas sodil kot smo sodili mi svoje očete in oni svoje prednike. Verujte mi, gospodična, ko utihne besno vrenje dela, brnenje električnih zvoncev, telefona, pisalnih strojev... prometa sploh, rožljanje vseh teh verig, ki smo vanje vklenjeni mi, najbolj pomilovanja vredni sužnji, se neredko trpko zasme-
jem ob vprašanju, po čemu ta trud. In občutim ledeno praznoto. Morda se čudite? Toda dandanes jih je mnogo, ki bi vam isto potožili. To vprašanje preži od vsepovsod na človeka: iz knjige, z odra, iz pogovora! Zagonetna, strašna doba! Dozdeva se mi, da se kot deca igramo nad žrelom vulkana, ki bo vsak hip puhnil iz sebe vseuničujoč ognjen steber.

Dvomite nad mojo izpovedjo, gospodična? Ker kljub temu še bolj mrzlično delam, še hlastneje razpredam niti svojih osvoje-
valnih načrtov? Toda ni li ves naš napor samo obupno poizku-
šanje, rešiti se takih brezobzirno vrivajočih se misli? Šumenje, brnenje, drdranje in grmenje strojev nam služi v to, da prekri-
čimo grozno tišino, ki zija v nas kot gluhi ocean...

Pa to usodno molčanje se večja, raste, se širi od človeka do človeka. Drug drugemu postajamo tujci. Med sabo občujemo le še strojno, govoriti pa se bojimo, ker bi se zgrozili pred škrtanjem

lastnih besed, ker bi se nam morda ob spoznanju izgubljene sreče zvrstelo v glavi! Že zrak je težak od teh prežečih misli — ujed, ki se pretvarjajo celo v zvoke opernega orkestra ali v črkaste proge v knjigah. Ni izhoda več. Zdi se mi, da je to maščevanje. Čigavo? Morda onih tisočev, ki dvigajo proti nam pesti, češ, da jim pijemo življenje. In če greste po cestah, jih srečavate na vsak korak mrke in tihe, ne raztrgane in bose, temveč izbrano oblečene, mislil bi, da so se ti sinovi noči namenoma priborili do denarja, da bodo lažje zavladali nad nami... Morda pa je to le moja domneva, morda je le moja kri otrovana, ... kri mojega očeta, ki se je končal na begu iz Evrope... In če sem se namenil, da postavim v tem kraju svojo tovarno, ali nisem tudi jaz ubežnik? ...»

Marijo je ravnateljstvo pripovedovanje tako prevzelo, da ga je sočutno poslušala in ga zahvalno pogledala, ko je umolknil. In glasno se je spomnila smrti svoje matere.

«Kako lepo ste govorili, gospod ravnatelj. Doslej mi je samo nekdo še slično govoril... brat moje prijateljice, učitelj Molj.»

Ravnatelj se je prisiljeno nasmehnil:

«Gospod Molj? On pač večkrat obišče svojo sestro?»

«Toda že ves mesec ni vednosti o njem. Ali je res, da so ga odpustili iz službe? Tudi v mestu menda več ne biva...»

Grozda je dekletovo vpraševanje spravilo v zelo mučno zadrego. Pomagal si je z lažjo, češ, da se zanj ni utegnil toliko zanimati.

Toda tenkočutno dekle je takoj opazilo neko zmedenost in prav sedaj se ji je ravnatelj zazdel tuj in zoprni, kakor so ji bili drugi, kot ji je bil on sam vedno...

Tudi ni spregledala drhtavice, ki je šinila po Grozdovem obrazu, in nikakor ni mogla v sebi premagati neubranosti, ki je sledila tem hipnim, navidez brezpomembnim odkritjem. Opazivša ravnateljstvo zbežnost je povsem odkritosrčno pristavila:

«Želite k počitku, gospod ravnatelj? Trudni ste videti.»

«Nikakor, gospodična, le zagledal sem se v podobo vaše matere. Moj oče jo je poznal...»

Stari Logar je ob teh besedah oživel. Grozd pa je nadaljeval: «Spominjam se še neke pesmi, ki jo je napisala vaša mati. Oče mi je nekoč pravil o tem, celo s ponosom. On se je za take stvari precej zanimal. Ampak tistih par čudno glasečih se stihov pa le nisem pozabil:

Kadar si rokó podasta
 dva človeka v tihi noči,
 morda videc bi zagledal
 čudne znake na nebesih:
 premaknitev mnogih zvezd...

Marija je prebledela; le z veliko težavo se je obvladala in izkušala preusmeriti pogovor. Toda skoro zatem so se vsi trije dvignili k počitku.

Marija se je šele v svoji spalnici oddahnila. Zagonetne slutnje so jo plašile... Oni stihl so ji grozeče zveneli v motnjavo razburjenih živcev, kajti vedela je, da jih je že čitala nekoč. Iz omare je vzela skrbno shranjeno že orumenelo knjižico — spomin na svojo mater. Tam je bila na zadnji strani tudi ta pesem.

Tisto noč ni Marija dolgo, dolgo zatislila oči...

(Dalje prihodnjič.)

Dr. Joža Glonar:

Aškerc v Šmarju.

Kakor večina mladih kaplanov, je tudi Aškerc romal iz kraja v kraj, ne da bi se v katerem dalje mudil. Iz Podsrede na južnem Štajerskem je tako prišel v jeseni leta 1883.¹ za drugega kaplana v Šmarje pri Jelšah, kjer je ostal do leta 1887., ko je bil prestavljen k Sv. Lovrencu v Slovenskih goricah.² Razpoloženje, ki ga je navdajalo ob nastopu službe v Šmarju, je opisal v pismu Vatroslavu Holzu s sledečimi stavki: «Kraj je res lep! Vendar Ti moram takoj dostaviti jedno prozaično: kos te prirodne lepote bi rad dal za kos prihodkov! Družabnega življenja tukajšnjega še ne poznam veliko, ker ne zahajam med ljudi. Zaprl se bom čisto v svojo polževo hišo.»³ Enako občutje zveni tudi v «Jesenskih pesmih», ki jih je priobčil v «Ljubljanskem Zvonu» leta 1883., str. 673. Vendar pa Aškerc že po svoji naravi ni bil tak, da bi se bil lahko zaprl v «polževo hišo». Njegova lastna inicijativnost in razmere, ki so vladale takrat po naših spodnještajerskih trgih, so ga kmalu iztrgale nameravanemu samotarstvu. O tem nam poroča pismo, ki ga je pisal Vatroslavu

¹ Prim. «Slovan», 1912, str. 229, 270.

² «Slovan», 1912, str. 291.

³ «Slovan», 1912, str. 269.

N. 10
Holzu 30. januarja leta 1884.:⁴ «Komaj sem se nekoliko izkopal iz politike, pred katero me ti tako svariš. Ali kaj hočeš? «Delitev dela» nikjer ne velja v besede najstrožjem pomenu, — še manj pa pri nas Slovencih. Saj si morebiti že Ti tudi sam sebi na suknji gumb prišil, čeprav nisi — krojač. Kar more, to pa je človek storiti dolžan — ali kako že poje Tisti, ki zdaj nič več ne poje? — na škodo svojim rojakom.»

Več izvemo o Aškerčevem življenju v Šmarju iz pisem dveh sester, ki sta ga opazovali prav od blizu. Učiteljica Viktorija Milek je službovala v Šmarju, njena sestra Dragoila (Karolina)⁵ pa je svoje počitnice navadno preživela pri njej. Obe Ljubljanki, vneti za slovensko literaturo in v osebnih zvezah s tako slavnima pesnikoma, kakor sta bila Aškerc in Gregorčič, sta o teh svojih stikih podrobno poročali svojemu znancu Josipu Cimpermanu. Njegova korespondenca se hrani danes v državni licejski knjižnici v Ljubljani; v marsikaterem oziru nam pomaga pogledati v doslej neznane koticke našega literarnega življenja v preteklosti. V pismu, ki ga pošilja iz «Šmarija pri Jelšovcu» Dragoila Cimpermanu 23. junija leta 1885., poda sledečo sliko Aškerca in sredine, v kateri se je takrat gibal: «Tukaj sem že dva tedna, a zdi se mi, da sem šele dva dni. O zraku, vremenu i. t. d. povem z eno besedo, da mi vse to ugaja ter prav dobrodejno vpliva na moj organizem. Ljudje, kolikor sem opazila, so le presladki in previsoki v malem, a trdnega značaja nisem opazila drugje nego pri našem blagem epiku Gorázdu, o tem pozneje. Vse je prenapeto, čakaje poklonov in «Küss' die hand'ov», vse preži na izdajo svojega sotržana. Nemčurska druhal, k večjemu kakih 25 do 30 njih, psuje, pljuva, pisari, draži na vse načine uboge národne tržane, ter jih pita sè: Kukuruzgrafen, dunkle Existenzen, Wechselritter, Marktspascha i. t. d., da ne imenujem vseh izrazov, koje imajo posamični Slovenci v trgu. Pa dovolj tega! Vendar se še najde poštena duša v tej solzni dolini, hočem reči v Šmarski dolini. Za take poštenjake seveda ni taka zmes. Sedaj spoznam Gorázda in njegove nazore, sedaj razumem njega in njegove «vzdihe» v pesnih namreč, a tudi razumem njegovo vsigdar resno in previdno govorjenje. V srečo si štejem, da sem imela in še imam priliko, поблиže spoznati njegovo plemenito srce napram človeštvu sploh, njegovo blago, svoj narod ljubečo dušo. Njegovo modro in preišljeno govorjenje jako mi ugaja, ker ni pretirano,

⁴ «Slovan», 1912, str. 270.

⁵ Gregorčičeva «planinska roža!» Prim.: Dr. Zober, Orumeneli listi Simonu Gregorčiču v «Ljub. zv.», 1915, str. 476—478 in «Jadranski almanah za l. 1923».

X Navedel 11/3 23, P. H. «Nar. za moj 14/3 923, menda sojet v — 172 — pohujtanje. ker to je kriva vera! Na kranjskem kriva! Zove Filipa

ampak on se pokaže prav takega, kakor je, brez ozira, ali «von der Leber weg» in to se mi jako dopada. Saj veste, da i jaz sovražim takozvano modérno sladkanje, ker svet ima več trnja nego parketov. Skoraj vsaki dan kaj počenčamo, to smatram, da mu moja družba ni premala, rad pride v šolo (poslopje namreč) ali pa naju sè sestro na dom povabi, ali se sprehajamo vsi trije po cerkvenem parku. Tudi jaz sem vesela njegove družbe, ker v njemu ugajajočej družbi je ves drugi človek, prav ljubeznjiv in zgovoren; takrat sleče žalovalno obleko resnobe in melanholije, ter se olepša sè paradino uniformo prostodušnosti in odkritosrčne prijaznosti. A propos! Vaše pozdrave sem mu izrekla. Bil je prav vesel, pozdravlja Vas. Rad bi šel na Velegrad, a domači opravki mu ne dajo oddahnuti se.» O Aškerčevem potovanju pa poroča 7. julija 1885.:

«Torek 30. p. m. bile sve pri Gorázdu in on nama je pokazal s prav otročjim veseljem Vašo sliko ... Gorázd Vam odzdravlja. Šel je 5. t. m. na Velehrad, potem Brno, zlato Prago, Linc, Solnograd, Ischl, Aussee, Celjovec, Beljak, Tarviž, Ljubljano in nazaj skozi Celje v Šmarje. Rekel je, da Vas obiše pri tej priložnosti, toraj zopet «ein interessanter Gedankenaustausch», da bi Vas skoraj zavidala, pa ne — le prepričajte se sami, ali sem Vam zadnjič kaj pretirala, potem bom prav radovedno pričakovala Vašega mnenja. — Res, takih mož nam Bog daj ter mnogo let ohrani ... Tukaj se mi dopada, (pa sedaj je prazno in pusto, ko je Gorázd odšel in pride šele čez 14 dni. O kako ga pogrešam!).» 19. julija istega leta pa jadikuje in prosi: «Toraj danes nedelja in — saj vem, da me bodete razumeli — našega Gorázda nij še nazaj, čeravno je rekel, da se vrne v štirinajstih dneh. Jeli bil kaj pri Vas? Sta pač dolgo časa kramljala skupaj? O prijetni trenutki, kaj ne? Kadar se ga pobliže spozna, tu se pokaže blago srcé, trdni značaj in možatost, kojo se dandanes žalibog že redko najde. O kako sem nestrpljiva, ter komaj čakam, da mi sporočite, kak utis Vam je sploh naredil.»

V obeh pismih tiči neka neskladnost; govorita namreč o Aškerčevem potovanju na Velehrad, o čemer nič ne vemo. Ali se tega potovanja sploh ni nameraval udeležiti, ali pa se je med potjo premislil? Neskladnost nam pojasni zgodovina «velegrajskega potovanja». Odkar se je v Pragi otvorilo «Národní divadlo», so Čehi iz vseh pokrajin pošiljali posebne gledališke vlake v Prago; prišli so celo Čehi iz Amerike. Da dokumentirajo Slovenci svojo slovansko vzajemnost s Čehi, se je že v jeseni leta

1883. v Ljubljani sestavil poseben odbor, ki bi poskrbel za to, da bi se jeseni leta 1884. večje število Slovencev in Hrvatov s posebnim vlakom peljalo v Prago. Ker se je nameravani izlet moral preložiti na jesen leta 1885., so Slovenci sklenili obenem udeležiti se na Velehradu proslave tisočletnice Metodove smrti. To jim je preprečila vlada z iznajdbo «velegrajske kuge». Zato Slovenci in Hrvati niso šli na Velehrad, ampak samo v Prago. Posebni vlak jih je odpeljal iz Ljubljane 14. avgusta 1885.⁶ Tega skupnega izleta, ki nam prihaja na misel ob Gregorčičevi pesmi «Velegrajska kuga», se Aškerc ni udeležil; na Velehrad je krenil sam že dober mesec prej, 5. julija, na sam god svetih bratov Cirila in Metoda. Opozicije zoper vladino prepoved skupnega izleta v tem ne moremo iskati, ker je vlada skupen izlet na Velehrad prepovedala šele 10. avgusta.

Če se oziramo na vsa ta dejstva, nam bo umljiv konec pisma, ki ga je pisala Dragoila Cimpermanu 3. septembra 1885.: «V nedeljo 30. avgusta t. l. bil je blagoslovljen kip slovanskih blagovestnikov. Kdo je sprožil to idejo, da si je omislila Šmarijska farna cerkev — recte faráni — ta kip v spomin tisočletnice Metodove, nij težko uganiti. Gorázd je duša tem podjetji. On sam je po fari hodil nabirati dobrovoljnih doneskov in dal je kaj rad vsak po svojej moči. Šam navdušen Slovan, vedel je tudi svoje ovčice pridobiti za sveto stvar tako, da je nabral v malo dneh nad 200 goldinarjev. Darilo je tudi v ta dan doneslo svoj obolus in krasen spomenik — 300 goldinarjev stane — diči tukajšnji hram Božji. V skoraj uro trajajočem propovedanji — bilo je tudi s politiko zabeljeno — je Gorázd razložil življenje in delovanje teh blagovestnikov s tako milimi in vendar žarkimi besedami, da so se marsikomu oči rosile. Natančneje o tem pa izveste ustmeno ako Bog da i sreča junačka. — Gorázdovo pridigo je poslušal tudi Ljubljanski Brenclj. Bil je 3 dni tukaj v Šmariji, potem je šel na Slatino (Sauerbrunn). Oči ima res slabe, baje zato potuje že 12 dni peš in bode še kak teden potoval, kakor je rekel.

Drugih posebnih novic ni tukaj. Z Gorázdom kaj počenčamo skoraj vsaki dan, ž njim občevati je prava slast. Posebno sve ponosne še zavoljo tega, ker on ne pogleda nijedne tukajšnje «kiklje» in me vživave to veliko čast in srečo, da se včasih po cerkvenem parku ž njim sprehajave. Koliko krat je že povedal,

⁶ Trstenjak Anton: Spomenik slovanske uzajemnosti. (V Ljubljani. 1886.) Str. 1—7.

da sta Praga in Ljubljana sveti mesti za njega, kako se je dobro imel in domačega čutil v Vaši družbi. Ste li kaj ponosni? Menda ste lahko, kaj ne? Menila sem, da se bo Gregorčič semkaj v Šmarije obrnil, tudi Gorazd ga je pričakoval, ker bi ga bil rad osebno spoznal, pa mož se še ozrl ni na to stran. Se je kaj pri Vas oglasil? Sta dolgo parlirala?» N. 10

Za Aškerca pa se je zanimala tudi še pozneje, ko ga ni imela več pred očmi. Zato izprašuje v pismu iz Kobarida Cimpermana 22. novembra 1885.: «Kdo je «Nikdo», ki je napisal pesmico «Dva biserja» v 11. števil. Zvona? Jaz sem silno radovedna stvar, to veš, in kadar se prikaže na slovstvenem nebesu kaka nova zvezda, tako veš da mika toliko več, spoznati jo. Zakaj se ni raje «Utis» podpisal?? bi bilo bolj učeno, ka-li?! Včasih je Gorázd kako tako manj vredno ali nenavadno imé podpisal, morda je tudi sedaj on? Kaj?! Kako da nič ne piše več v Zvon. Si bral njegov «Jek iz Balkana» v Slovanu 10. števil.? Krasna je, polna domoljubja. On ne drži križema rôk, tega sem prepričana, a njegove erotične pesni — kajti s takimi se kaj rad bavi — niso, po njegovem mnenju za svet, ker pop ne sme poznati čutljubezni, tako on. Tedaj dela le za zapuščino. No, pustimo času čas, nas že zopet iznenadi.» «Dva biserja», priobčena v «Ljubljanskem Zvonu» leta 1885., str. 673, bi po slogu lahko bila prej Gregorčičeva, ko Aškerčeva. Prva pesem, ki jo je s psevdonimom «Nenad» Aškerc priobčil v «Ljubljanskem Zvonu» (1884., str. 1), je znana «Oblaku». Pesmi s podpisom «Nenad» pa je V. Holz pri Aškercu videl že oktobra leta 1882. v Podsredi.⁷ Tako se je kmalu razvedelo, kdo tiči za tem psevdonimom. Zdi se, da je to Aškercu postalo neprijetno. V imeniku «dozdanjih gg. sotrudnikov Ljubljanskega Zvona» sta za leto 1884. našteti kratko «Gorazd» in «Nenad», za leto 1885. «Gorázd» in «Nikdo v Gorici», za leto 1886. pa «Gorázd», «Nenad v Trstu» in «Nikdo v Gorici». S tem se je očitvidno skušala zamesti sled: letnika 1885. in 1886. namreč nimata nobene pesmi, ki bi bila podpisana «Nenad», letnik 1886. nobene s podpisom «Nikdo». Enako gredo vsi trije še v imenikih prihodnjih letnikov, dokler se leta 1890. ne pojavi v imeniku «Aškerc Anton, kapelan v Juršincih pri Ptuji».

Odslej informira Cimpermana, res da bolj skopo, Dragoilina sestra Viktorija. Leta 1886. mu piše 12. januarja: «Novo leto mi je do zdaj le žalost in nemir prineslo. Bala sem se neskončno za» Viktorija

⁷ «Slovan», 1912, str. 229.

življenje ubovega našega — Gorazda! — Pred Božičem imel je vnetje grla. Še ni bil do dobrega okreval, že oboli siromak po Božiču za hudo difteritiko. Sam na sebi zelo šibke narave, sam — (!) brez primerne postrežbe, ne bilo bi čudo, ko bi ga bila zadušila trdovratna bolezen. Kar mu je zdravnik storil, to je bilo vse. Res da je spal v njegovi sobi njegov postrežnik — a ptuji ljudje so le ptuji, saj veš! Razven njega in zdravnika pa živa duša ni smela (.) še blizo njegovih vrat priti, veliko menj pa k njemu, ker je bolezen ta baje nalezljiva. Sedaj mu je, hvalo Bogu, toliko bolje, da po malem vstaja, se ve, le polagoma. Ko bi imel revše postrežbo, bi še okreval kmali, a tako! — Stari kanonik je egoist v pravem pomenu besede. Kar mu milostljiva gospa kuharica pošlje, to dobi revše «pesnik Gorazd»!!

Dan na dan premišlujem tiste besede, katere je izustil proti Gorazdu tukajšni človek, ki se prišteva k olikanim. — «Kdor je sam, pa tudi sam pogine kakor pes za plotom.» V sveti jezi molče je G. na me pogledal, ali bom odgovorila, ker sem bila slučajno zraven v «Čitalnici». Se je i on spominjal grenkih besed, ko je zapuščen ležal?! — A on, preblaga duša, odpusti vse.

Zadnji «Tat» mi posebno dopada. Z «igro» v čitalnici ni nič, tudi «občnega zbora» še ni imela, ker manjka «duše» G. Če on leži, spi vse tukaj. — O Aškerčevem razmerju do dekana in o ustanovitvi podružnice družbe sv. Cirila in Metoda v Šmarju je prinesel zanimivo poročilo o priliki Aškerčeve smrti «Slovenski branik», I. V., str. 149.⁸

Poslej se je Viktorija, zaposlena z družinskimi skrbmi, Aškerca spomnila samo tedaj, ko je Cimpermanu čestitala za god. Tako piše 18. marca leta 1886.: «Gorazd je še vedno zelo navdušen za Čeha; kar gori za nje. Vadi se pridno v češkem jeziku. «Češko srce» v «Slovanu» je prevel iz češčine, «samouk»! Ko mu jaz Hrvate bolj hvalim, on, da so Čehi bolj duhoviti nego Hrvatje. — S. Gregorčič se nikakor ni ogrel za nje. Čudno!» In 17. marca leta 1887.: «O Gorazdu bi rad slišal kaj? Sanjari še vedno o «jugu»; priča: «Iz popotnega dnevnika».⁹ Kadar Te obišče po leti, duša draga, ne bodeš ga spoznal, kajti odebelel je kakor kak 'prošt'» Ko je Aškerc odšel iz Šmarja, ni v Viktorijinih pismih o njem ne duha ne sluha več.

⁸ V zelo potvorjeni obliki je Fr. Govekar prevzel to poročilo v svoj spis «Iz spominov na Antona Aškerca» («Slovan», 1912, str. 345.).

⁹ Ljub. zv., 1887, str. 129, na čelu marčeve številke.

*Za tega človeka se se ob njegovem smiranjju v Gubliani tako slabo
zanimalo! — pomenala pa ga jet 170 —
romilovska Amalberga (ajhnova
iz Doba. z gorke miljenim kotom
ga je soljnega spremila v božje narobe
Nje to imam popisano na svojem mestu*

Milan Fabjančič:

Čuden gost.

(Iz zbirke «Krematorij živih».)

V mehkih valovih teme se je nekaj gibalo, plaho kolobarilo, kakor da si ne upa v bližino. Za hip je bilo že čisto blizu, da bi bil lahko zgrabil z roko in pogledal v obraz temu nemirnemu, valujočemu prhutanju, ki je kakor pred bičem brez glasu odskočilo prav v črni kot, kjer se je zvijalo v neslišnih zgibih in brez uspeha sililo naprej v zabasano temo, se borilo s pajčevinastim plaščem poznojesenske burje, ki se je piskajoč rinila skozi široke špranje barake in rezala v kosti. Plašč pa se sproti trga na komolcih, kolenih in na hrbtu; ogrinja se in ogrinja, nanovo zakriva gola mesta s trgajočo se pajčevino, burja pa žvižga in prši ledeno žerjavico...

Naenkrat pa se je pričelo v kotu hihitati, poskakovati od tal, se pritajeno smejati v dlani in — krohotajoč se je planilo v silnem skoku na sredo barake, ki se je vsa stresla in se stisnila. Videlo pa se ni čisto nič, kdo in kaj je, niti uho ni moglo natančno zaznati, le čutiti se je dalo, čutiti kakor smeh in govor, čutiti, kako se premika, postaja in gleda z ognjeno se svetlikujočimi očmi. Dolgo ni hotelo izpregovoriti, gotovo je računalo na važnost svojega obiska in se polagoma pripravljalo k besedi. Šlo je nevidno in neslišno od enega kraja barake do drugega in se ustavljalo pri ležiščih, kjer so v mrazu medlela v klobčiče zvita človeška telesa, se pripogibalo k njim, kakor da prisluškuje njihovim razgretim sanjam, se nasmihalo in se odmikalo, dokler se ni ustavilo tihoma, se visoko zravnilo in kakor učitelj v šoli zviška malovažno vprašalo: «Kako je?»

«Imenitno!» sem zategnil. «Zakaj pa strašiš po baraki, moj čudni gost?»

«Po baraki?» se je gromko zasmel gost. «O, prijatelj moj, jaz strašim po vsem svetu, noč in dan.»

«Potem si pa hud ptič! Dozdeva se mi, da si velik čudak.»

«Čudak? Hm, morebiti —. Ali te je groza?»

«Bedak! Saj te ne vidim, komaj se mi zdi, da te slišim, pa bi me bilo groza? Posebno odlične vrste komedijant si, ker si tako skrivnosten.»

Beseda «komedijant» je spravila gosta v živahno veselost, da se je trikrat zavrtel in topotnil z nogo ob tla. «Da, da — zadel

si: komedijant sem, čeprav se nisem rodil za ta vzvišeni poklic. Hahaha, komedijant, imenitna beseda!» Pričel se je tako bučno in nevzdržno smejati, da se je dušil, se prijel za prsi in mukoma s solzami izdaval: «Imenitno, komedijant — hahaha!»

«Ne rogovili, da jih ne zbudiš! Vsi spijo, ne jemlji jim za sluzenega počitka. Rad bi ti videl v obraz, dragi moj, čudni gost. Skloni se nižje, preslab sem, da bi se dvignil.»

«Rad bi videl moj obraz?» se je pikro začudil gost in se sklonil tako nizko, da sem razločno čutil njegovo ostro dihanje na svojih licih. Gost je bil brez obraza, le dvoje silnih, krvavo dehtečih plamenov je sevalo iz teme. Težko dihajoč, kakor da ga mori strašna teža in z glasom naporno se borečega je šepnil: «Jaz nimam obraza, razumeš; nisem človek in ne žival, jaz sem mrtva, čisto mrtva stvar in vendar strahota vseh strahot.»

«V resnici si čudna, zelo čudna reč,» sem se umaknil njegovemu ostremu dihu in srščemu pogledu, «da bi me bilo skoro strah in groza. Skrivnostni si in zagoneten —.»

«Čudovita zadeva, ali ne? — Stoj! Zdi se mi, da se nekje za seboj prikrito smeješ. Pazi se!»

«Da, smejem se. Predlagam, da se zaradi svoje čudovitosti postaviš na glavo in se zavrtiš krog svoje osi, da bo zadeva še bolj nerazrešljiva. Haha, najbolj so mi po godu skrivnostni bedaki.»

Gost se je pomilovalno nasmehnil in mi položil roko na čelo. Kakor da me je obsul z ledenim prahom, me je zazeblilo in pričel sem trepetati: «Pusti me in pojdi k vragu!» Pa se je gost samo dobrotno nasmehnil in dejal:

«Siroti! To je mrzlica, vročica, hehehe —.»

«Stoj, proč z roko! — Ne, nikakor ne, khm; meni je dobro, izborno. Izgini! Ali te to kaj briga? Rajši povej, kdo si! Ne ljubim ugank —.»

On pa se je vedno še nasmihal, le roko je bil umaknil.

«Smiliš se mi, prav zares se mi smiliš, kakor se mi, recimo, smili drobčkan pohojen golob.»

«Ba ti, dobrotljivi usmiljenik!» sem iztegnil roko pod ona dva plamena, ki sta žarela iz njega zahrbtno pomilovanje in omalovažujoči smeh, da bi ga pahnil od sebe. Pri tej besedi pa se je v gostu uprlo, divje je odskočil in se napel kakor tetiva, ki je namerjala dvoje ognjenih streljic.

«Usmiljenik?!» je zarjul, da se je stresla baraka z vso svojo medlečo temo. «Kaj blebečeš! Ali hočeš videti, kdo sem?»

«Magari, komedijant —,» sem se mu zarogal.

«Hočeš občutiti, kaj zmorem?» je pršlo iz njega, kakor da stresa pesti.

«Veljal» sem se še bolj zasmejal.

«Ha, ali hočeš, da se boš zvijal kakor črv» — «Joj...» — «in da boš kakor blazen begal naokrog in iskal svojega konca» — «Hohoho — strašno, to je strašno!» — «trepetajoč kakor bilka?»

«Joj, stoj! Nikar, to bi bilo prezverinsko, prekleti komedijant!»

Čudni gost je navalil s sunkovito silo, se kričeč vsedel k meni na tla, mi zažrel zapestje in sikal: «Ti se smeješ, ti v klobčič zvita smet, ki trepetaš od mraza kakor ciganski pes in ti glad štrli iz vsega telesa? Ali se boš še smejal, ko te bom stiskal za grlo in ti preobračal drob kakor kup kamenja? Govori, dokler je še čas!» Vse hujše je stiskal zapestje in vse silneje je gorelo iz njegovih gorečih jamic.

«Ah, meni se ne ljubil! Če si zver, bodi zver! Rad bi imel mir, večer mir. Pojdi drugam uganjat svoje neumnosti! Jaz sem tvoj suženj.»

«Vidiš, to je beseda! Sedaj sem zadovoljen —,» se je umiril čudni gost in se zvito, prav po lopovsko nasmihal. Zapestje je popolnoma popustil, še odmaknil se je nekoliko. Tista dva ognja sta se umirila in sta le skromno, nekam plaho utripala. Vse naokrog je utihnilo, tema se je pohlevno sprehajala po baraki, zunaj pa je žvižgajoč preko zmrzle ravni divjala ledena burja. Gost je umolknil, tišji je bil od tišine same, kakor da se je nekam zamislil: morebiti je prisluškoval ostremu pišu tam zunaj, ali pa je bil celo razžaljen. Bil je topel kakor dobrota sama in mehak kakor brezskrben smeh otrok. Bilo mi je žal zanj in nežno sem ga vprašal: «Kdo si vendar? Ali hočeš ostati skrivnost?»

Gost pa je le molčal, še nasmehnil se ni več in plamenčka toliko da sta se razločila. Kakor da je legla nanj žalostna potrto in vdanost v neizbežnost usode, je dremotno ždel poleg mene in je bil prej pomilovanja vreden kakor pa hude besede.

«Nesrečen se mi zdiš, pomilovanja vreden, dragi čudak —.»

«Ha! Da —,» se je zganil gost osuplo in se še bolj zgrbil. Komaj slišno je šepnil z nekakšnim strahom in nejevernostjo. «Zakaj jaz sem preklet —.»

«Preklet?» Zazeblo me je do kosti, vse v temi se je ostro zganilo, zunaj je rezko jeknilo, kakor da se je razbila šipa, po baraki so se krhali hipni kriki v klopčič zvutih, v spanju prezebojčih teles. «Pa kdo te je preklet?»

«Človek!» je kratko odgovoril gost in ker ni dobil potrdila, se je okrenil čisto proti meni; plamenčka sta se zabliskala in vdruči je vsekalo: «Dà, človek!»

«O, ta nerodni človek! Čemu eksistira ta bedasti stvar?»

Zmignil je z rameni, kakor bi se hotel otresti nadležnega bremen. Pričel je tiho požvižgavati, nemirno zreti predse kakor tisti, ki premišluje težka vprašanja. Nenadoma se je prekinil, se ves stresel in izpregovoril je z mirnim, ugotavljajočim glasom:

«Ko je človek spoznal mojo vrednost, je padlo name prekletstvo, ker me je začel tehtati in rezati. Ljudje pa so se zagrizli drug v drugega kakor stekli psi. Z noži, s katerimi me režejo, režejo sami v svoje meso globoko krvaveče rane.»

«Povej, kdo si!»

Kakor da je preslišal, je mirno predse zroč nadaljeval negiben, suh in trd kakor železo. Pod neusmiljeno težo njegovih besed se je mračno zgoščala tema, se je strahoma stiskala onemela baraka. Gost je govoril:

«Jaz sem smeh in jok, up in obup, molitev in kletev, blagoslov in prekletstvo, sem pekoča potna sraga in krvavi žulj, sem bruha-joči vulkan krvi in kosti, sem življenje in smrt —.»

Vse naokrog je odrevenelo in zastalo, preko ravni je zažvižgala ledena burja in se tuleč zagnala v ropotajočo streho barake, gost pa je planil kvišku; iz ognjenih jamic so se mu kresale iskre in trdo zravnane je mrzlo in pikro govoril, kakor bi udarjalo masivno železno kladivo, pod udarci katerega se je stresalo vse naokrog v mučnih presledkih in je vsekrižem temno doneč odpevalo:

«Sem Bog in hudič obenem; meje med obema ne moreš potegniti —.»

«Bog — hudič.»

«Hrastom upogibam kolena, da treskajo ob tla kakor slabotni starci —.»

«Hrasti — — — kakor slabotni starci.»

«Sem nikdar rešena pravica in vedno živa krivica —.»

«Pravica — krivica.»

«Ljubezen spreobračam v sovraštvo in zavist —.»

«Ljubezen — sovraštvo — zavist.»

«Polnim ječe —.»

«Ječe —.»

«Ubijam zakone in razdiram države —.»

«Zakone — države.»

Umolknil je. Silni vihar, ki je divjal v njegovih prsih ga je utrudil, da je težko dihajoč zastal v svojem od besede do besede naraščajočem kipenju. Stal je sredi teme neviden in neslišen, samo tako strašno čuten, kakor onemoglo ogorčenje nad samim seboj in nad vsem, kar biva. Vse se je spojilo z njim, tema in piskajoča burja sta se mu pridružili, iz ognjenih njegovih jamic je plapolal nanovo se zbirajoči vihar v bliskajočih se lučih. Presokal je grobno tišino, jo zdrobil v prah s svojim razbesnelim krikom:

«Vsak dan krvavim iz stotisoč ran, pa ne črhnem besedice. Sladak sem v ustih svinje in svetnika, zakaj kar si je človek osvojil s silo svoje strašne pameti, je do tal pokvaril in uničil. Človek pa, ki se me je bil osvojil in je name pritisnil demonski pečat svojega prekletstva, da sem postal brezsilen suženj njegovega duha, srca in želodca, jaz, ki sem plod truda in znoja, je zavpil in kriči skozi stoletja isti oglušajoči krik: kruha, kruha! Hudič in Bog sta se stisnila v objem in sta planila v vrtoglavi ples življenja in smrti in plešeta ta ples do brezumnosti —.»

«Stoj! Kdo si? Čemu ta tvoj vserazdirajoči krik? Ali ga nisem slišal že nekje, slišal nemara že neštetokrat? Ali ne spremlja ta tvoj silni vik slednjega bitja od zibeli do groba? Stoj! Ne odmikaj se! —»

Odmikal se je zmirom bolj in bolj, njegova skrivnostna pojava se je gubila v brezobrazno nerazrešljivost, odpornost in gnus je puhtel od njega, gnus, ki mu je zavrl besedo, da je samo še razbesnelo hropel in se stiskal odmikajoč se v temo.

«Ujamem te —.»

«Hahaha, ne ujameš me —.»

«Ne kriči, da jih ne prebudiš! Pusti jih, naj sanjajo svoje razgrete sanje; proč s to tvojo krvoločno igro, komedijant! — Spoznal sem te in te poznam.»

«Ha! Spoznal? Da, da, da,» se je nesramno smejal in se odmikal. «Tim, tam, mačka miško lovi, tim, tam, tom, bibi-bi-bi —.»

Zakrohotal se je, planil iz barake, zaplesal preko taborišča in divjal: «Vstajajte, vstajajte! Tu sem, jaz sem tu, hi-hu-huu, kruh, kru-hu-huu — — — — —»

Vse je planilo iz mrzle dremavice, lesene stene so se rušile, razpadale v prah in pepel, iz ruševine pa se je dvignil viharni trušč in poživinjeni vzkriki živih mrličev in vse se je zapodilo za bežečim komedijantom, ki se je pretopil v pisk in vrišč ledene burje in odplul z volčjim tulenjem čez temno plan —.

Književna poročila.

Ivan Pregelj. O priliki njegovega dela «Plebanus Joannes» izdala in založila Naša založba, Trst, 1921.

Dandanašnji čas je vzlic vsem upravičenim in neupravičenim očitkom čas najsilnejše aktivnosti. Vsa materija je zrahljana, vse kali odganjajo. Osat je prerastel prve poganke žita, ki zbira šele moči, ker ve, da mora iz črne prsti roditi kruh. Bolj ko kdaj prosi zrahljana materija setve duha.

Nič drugače se ne dogaja v duhovnem svetu. Pretekli časi, pravijo, so zahtevali najsubtilnejšega podajanja vtisov od zunaj, današnji pa ustvaritve zunanosti iz notranosti. Navadno pa je tako, da je tiste vrednote, po kateri ljudje najbolj kriče, najmanj ter je kričanje le znak revščine. Mladenič, ki se ukvarja danes s ponotranjenjem ali pozunanjenjem, preskakuje le količke časa, ker se ne zaveda, da

«Kdor ustvarja, moj dragi, ta govori iz viharja,
z nameni, z moralo in srečo se nič ne ukvarja,
on trga in lomi in reže in gnete snovi —.»

Tako je zapisal poet iz vročega svojega srca credo za danes, za jutri, za vek. Le tega ustvarjanja si želi naš razbičani, utrujeni duh. Eden izmed rastočih se je odzval tajnemu klicu. Ivan Pregelj. — Kako?

Mnogo setve ima mož, toda le glavne njive hočemo obiti, da spoznamo, kako je zrastle najnovejše njegovo in najpomembnejše delo «Plebanus Joannes».

Z Romantiko so mu omahnila krila, spoznal je, da v liriki ni uspel.

Balade v prozi so duhoviti utrinki, izmed katerih se posebno nekatere kmetiške odlikujejo po svojem ostrem opazovanju in zgoščenem zajetju snovi. Zelo ostro pa se javlja v rapsodiji Od Kranja do Brezij težnja za svojim posebnim, izrazitim slogom, ki mu ga narekuje ritem mnogo razmišlja-jočega in čutečega duha.

Poglavje zase tvorijo njegovi članki, eseji ter aforizmi v Času in Domu in svetu. Marsikateri izmed njih se mi zde le hipni, nepreživljeni, duševni utrinki. Vendar moram reči, da so me marsikateri pustili hladnega, da, celo neprijetno dirnili. Precejšnja zabloda načitanosti je esej, ki ga je Pregelj napisal o priliki Cankarjeve smrti. Resnično bi ne mogel povedati, kaj je z njim nameraval? Ali je res hotel pokazati samo svojo bogato načitanost? Razen par svojih, hudo subjektivnih vtisov nam ni na Cankarju pokazal ničesar. Boljši je sestavek o sodobnem slovenskem vojnem slovstvu. Zasledil pa sem v teh esejih, skorajda med vrstami naznačeno težnjo za neke vrste novim izražanjem, čigar formula pa mu ni bila še jasna. Članki kakor tudi kritike izpovedujejo naziranje modernega katolika. Zadnje čase pa se je v njih posvetil predvsem estetičnemu studiju besede in zlasti forme ter se tudi v svojih ocenah pri presoji umetnine zanima predvsem za to vprašanje. Ni mi treba poudarjati, da so z ozirom na formalno izdelavo njegove zadnje, lastne tvorbe podvržene strogemu očesu.

Poleg posameznih ljudskih iger in prizorov je oblikovalo njegovo pero biblijsko dramo A z a z e l a. Drama je svojevrstna prikazen v naši revni dramski literaturi ter bo zahtevala resne predstave in časovnim zahtevam dostopnega, prožnega režiserja. Ker bo torej prilike dovolj izpregovoriti o njej, odlagam o tem delu besedo. Sicer pa za mojo današnjo presojo njegovega dela ni neobhodno potrebno govoriti o njem.

Svoje epične spise je Fregelj objavljaval predvsem v publikacijah Mohorjeve družbe ter Domu in svetu. Ostra je pa razlika, skoto slepoti dostopna, med deli zgodovinskih in modernih motivov. Imam neposreden vtis, kakor da je tisti Fregelj, ki se bori, išče, črpa iz svoje notranjosti, le v zgodovinskih romanih doma. V povestih iz sodobnosti pa se pridružuje njegovemu gledanju vzgoje-slovje, torej namen, ki pa povzroča v njegovih stavbah razpoke.

Najobširnejša taka romana sta Otroci solncea, objavljen v Domu in svetu, ter njegovo nadaljevanje v Gloriosi, čelni povesti lanske «Mladike».

Nočem podcenjevati, če ga z ozirom na ta dela primerjam s Finčgarjem. Tehtnica se bo sicer nagnila na Finčgarjevo plat, kaiti njegovo pripovedovanje je kleno, upirjeno, nazorno, dočim se v Fregeljevem delu krešejo različne iskre

novega poizkusa, ne križa tendenca občutno z ostalim zasnutkom. Roman je zasnovan na široko, množica karakterjev in oseb pričakuje uvrtitve v toku življenja. Toda zgodi se, da stoji pred nami oseba, ki je preživela že vse globine in plitvine življenja ter ostala še vedno čista — in to baš glavna nositeljica ideje — brez vsakega ozadja, kjer bi se razodeval ta križevi pot njenega postajanja. Pogrešam torej umetniške poglobitve za izrečeno formulo o njenem značaju. Moram reči: v lahko tekočem, mestoma zelo prijetnem, jedrnatem slogu poteka in se razvija dejanje precej enostavno. Le sem in tja, v slučaju z norcem, se pojavlja želja za kakim posebnim, nenavadnim dogodkom, ki šele v zgodovinskih romanih pogodi pravo. Ostalim značajem ni bogve kaj očitati, posebno, kar se tiče prvega dela. Romantično nadahnjena Helena se mi ne zdi izpeljana, ker bi sicer drugače avtor ne polagal toliko važnosti na njene slutnje in predslutnje, če ne bi želel z njimi kaj določnega izraziti. S tem dejstvom sem se končno sprijaznil, ker sem skorajda prepričan, da mora prvemu in drugemu delu slediti še tretji del. Slavica je gotovo najljubša osebnica, kateri je pisatelj privoščil vse tople tone svoje palete. V učitelju Sivcu je napredoval, namreč v objektivaciji. Svoje čase je baš to vrsto ljudi obdelal vselej z neko strastjo, ki ni bila in ne bo nikdar last umetnikova. Dejal sem, da je Fregelj pristaš neke vrste vzgojnosti v svojih tovrstnih romanih. Umetniške resničnosti in upravičenosti ji ne morem odrekati, vsaj kolikor jo zasledim v prvem delu. Idealno gledanje na svet in idealno pojmovanje življenja je lahko visoko umetniško in vendar vzgojno. Umetniško pa je tedaj, kadar je resnično, neposredno. V prvem delu bi mu kaj protivnega ne mogel očitati razen dejstev, ki sem jih že omenil. V drugem delu, ki je pisan par let pozneje, pa me neke stvari niso zadovoljile in mi naposled vzbudile ^{dojem} dojem, da se je pisatelju pod preti rodilo precej motivov, ki jih je spotoma vrnil. Prepričuje me o tej domnevi tudi slog, ki na mnogih mestih prehaja iz realističnega značaja prvega dela v stisnjeni, idejni slog drugih njegovih del. V prvi vrsti mi je pred očmi slog v Plebanusu, ki pa je izraz povsem drugega gledanja na razvoj dogodkov, kakor bi ga človek pričakoval v Gloriosi. Da utemeljim to svojo trditev tudi z ozirom na druge nedostatke romana, ki ne izvirajo le iz sloga, a izražajo isto disharmonijo, načrtujem problem ženske kot spola ter njenih posameznih predstavnic. Zanj je ženska predvsem mati in to je njena visoka, etična vrednota ter obenem dostojanstvo v življenju. Način opisovanja in podajanja ženske, stremeče zavestno in podzavestno po materinstvu, se v sodobnih motivih bistveno razlikuje od onega v zgodovinskih. V prvih nastopajo posamezni tipi žensk; njihovi značaji ter le-tih refleksi so predmet umetnikovega opazovanja in ustvarjanja. V drugih pa jemlje avtor žensko nekako prirodoslovno, jo tipizira kot spol, zgolj nagonsko in spolno, kar v prvih ženske ali popolnoma pogrešajo, ali pa je ta

njih nagon idealiziran. Istotako sta v modernih motivih idealizirana zakon in materinstvo, v katerem najdejo uteho ti posamezni, med seboj zelo različni značaji žensk. Utemeljenost takega raznolikega podajanja bo razvidnejša, ko se dotaknem podrobnejše analize njegovih zgodovinskih stvaritev. — V Slavici v «Gloriosi» pa se nenadoma pokaže nejasnost zasnove. Živahno dekletce, skoro še otrok, živi v spominu učitelja Sivca še vedno kot Gloriosa, ali recimo «roža vseh deklet». Pod težkim jarmom zakona z betežno Veroniko sanja ubogi učitelj, oče številnih otrok, o Slavici in izpod trepetajočih prstov se mu naenkrat izmota napis na jasliah «Gloriosa in excelsis deo». V tej Gloriosi je roža vseh deklet transcendentalno povišana in duhovita, razposajena deklica postane ne samo simbol slovenskih deklet, da, slovenstva samega. Žal mi je njene nadaljnje poti. Postati mora seveda mati, da se izpolni njeno poslanstvo, in sicer najidealnejša mati. In res se po smrti betežne Veronike sama ponudi Sivcu za mater njegovih otrok. To pa je intelektualna kombinacija, ki je razbila okvir drugače tako temperamentno in na široko pisanega romana. Edini razlog za Slavičin korak bi bilo njeno razmerje z Rosandičem, južnim bratom, v katerem nazivu pa menda zopet tiči simbol. V tem posamezniku je hotel pisatelj očrtati raso naših južnih sosedov, neumetniško in tendenciozno. Ker je torej Rosandič neresnična tvorba, je Slavičina odločitev iz trte izvita. Če že mora iz prevarane ljubezni (?) slediti nadaljnja usoda Slavice, bi bila po svoje umetniško privednejša in veličastnejša ona, ki jo sprejme nase Ana Marija v Petru Pavlu Glavarju. Če bi bil roman res umetniško podan, bi oživljala dejanje ter osebe vroča duša, živele bi pristno in resnično življenje in ne zablodile v narejenost, kakršno srečujemo v nemških družinskih listih. Kriva je bila disharmonija med umetnikovim gledanjem ter njegovim hotenjem.

Vse drugo je Pregljevo ustvarjanje zgodovinskih motivov. Tu je avtor prost vseh modernih vzgojnih tendenc, osebnejše v čustvih, je neskalsen razvoj umetnikove osebnosti. Prvi poizkus tega razmahnjenege, tudi miselno globokega gledanja na življenje so Tlačani.

Ze nova, zunanja oblika nas opozarja nase. Avtorja ne vabi več široko-potezna, vestno slikajoča tehnika Finžgarjeva z glavnim junakom ali junakinjo v osrčju povesti. In vzrok njegove nove oblike? To pa je zelo važna zadeva, kajti oblika, ki išče novih vzorcev zavoljo sebe same, ne odeva umetnine. Zdi se mi, da mi mineralog ne bo ugovarjal, ako trdim, da je kristalizujoči se snovi že lastna struktura kristala. Čeprav spočetje umetnine ni delo intelekta, temveč zanosi umetnik svoj umotvor v nekaki podzavestni sli, ga pač do njegovega rojstva oblikuje vse tvorčevo gledanje v svet in na njega probleme. To gledanje umetnikovo je lahko popolnoma individualno ali pa last generacij, stremičih za novimi oblikami. Ker pa so le te dostopne našim čutom, morajo biti tako bistveno združene z notranjostjo umetnine, da postanejo vidni refleksi duševnega gledanja in doživljanja umetnikovega.

Čim se pojavi nova oblika, si je človek hitro na jasnem, kdo je njen povzročitelj; ali resnična tvorna duševnost, ali prazni človeški napuh. Celó v resnejših delih vidimo danes pogosto, da jim je oče napuh, njih mati pa pristno ženska ljubezen do mode.

So umetniki, katerim je že z rojstvom dana edino njim lastna oblika. Pregelj pa je eden tistih, ki navidez počasi prihaja do nje. V Tlačanih se je pojavila v prvih obrisih.

Pred njegovimi očmi se razvija punt 18. stoletja. V stoterih različnih predstavnikih živi ena sama misel: upreti se in maščevati. Zategadelj pisatelj ne

išče glavnega junaka. Z večjo ljubeznijo je preštudiral konture časa, vzroke temu upor. Tedaj pa se ustavi njegovo oko med raznobarvnimi značaji in njihovim preživljanjem realnih dogodkov punta. Enotna linija sestoji sedaj iz točk. Iz tega gledanja se rodi oblika. Obupno sliko nesrečnega upora gradi iz množice vzrokov, mozaik raste pred nami ter bi nam moral predstavljati vso mogočnost in grozo usodne borbe. Vsak posamezni del mozaika bi moral izžarevati isto dinamiko pisateljevega občutja, s katerim nam je hotel podati celotno sliko. A tu odpovedo avtorju sile. Najboljše, najbolj kondenzirane, izražajoče resnično le vso duševno grozo in nesrečo, kakor je to nameraval, so poslednje slike, dočim so nekatere razblinjene, druge malenkostne zopet preveč poudarjene. Snov, ki bi zahtevala mirno razpredene zasnove, kjer se človek lahko oddahne, je dobila obliko, ki je ni prenesla, in posledica je seveda jasen občutek nedovršenosti. (Konec prih.) *Juš Kozak.*

Iz najnovejše srbske lirike.* Doživetje — skrivnostni pravir vsaki umetnici! Možnost združitve z dušo prirode in človeka je čudežni božanski dar, ki ga naklonijo bogovi redkemu zemljanu izbrancu. Ob vsakem doživetju visi človek kakor med nebom in zemljo: med — časnostjo in večnostjo. Spomin na take blažene trenutke doživljene večnosti se dá očasoviti le v pesmi, sliki, kipu in skladbi, iz katere izžareva blagoslov, oživotvarjajoč v sočloveku začudenje, lepoto in dobroto. Beseda, ki jo je priklical visoki hip, ni samo beseda — pojem, temveč posvečeno meso, pa najsi ta beseda vsebuje samo solnčni vzhod ali pa samo valovanje trav, vseeno, kajti tu gre le za jakost doživljanja, ne za razsežnost in — «kolektivizem in dinamizem in simultanimizem» najdeš lahko tudi v skromni in preprosti pesmici, kajti — Whitman je Amerika, kakor je Dostojevskij Rusija... in Cankar Slovenija... namreč: pri upodabljanju doživetja sodelujejo najrazličnejši faktorji: zemlja, pleme, kri — in le golo razumsko kombiniranje, ne pa prvinsko doživljanje se more posluževati poljubnih, recimo «internacionalnih» modnih klišejev in oblik. Najnovejše pričujoče zbirke srbskih pesnikov so prav za prav le intelektualna akrobatika (izvzemši Filipovića). Tu povečini o doživljajih ni govora. Vzemimo Kovačevićeve «Alfe mojih duša» — le bolešno čustvovanje, ki pa niti toliko močno ni, da bi priklicalo muzikalno formo (ki je edina nositeljica čustvovanja); porojeno je iz spekulativnosti. Zato beseda ni več sugestivna, ni več posvečeno meso, temveč samo pojem, samo abstrakcija; čitatelj občuti pri dojemanju takih «krikov duše» naravnost fizične muke. Nejasnot, zamegljenost, površnost, ponekod docela žurnalistični slog, če moremo sploh še o slogu govoriti. V podkrepilo tega zadržuje, če navedem le nekaj izrazov in stihov, n. pr. «Pod korgama relativiteta, adekvatno, frenetični vrisak, impresija mistike, reaktiviranje Hrista, reducirana duša, parenteza, nervoza, spleen, skepsa, nacija, kosmički orkestrion, degenerisan, restoran, kriza» itd. Ali stih: «imaj u vidu, da je propalo sve na ovom bolnom geoidu (!), al samo ljubav ne» itd. Ako bi bil Kovačević toli iskren, da bi svoja čustvovanja oblikoval v muzikalno formo, bi bil dober, povprečen poet, več ne — tako pa je le intelektualac, ki ima za znanstvenika premalo urejenosti, za oblikovalca duhovnih razodetij pa premalo emocije. Prav isto velja o Teodoru Manojloviću, o katerem je sicer napisal B. Tokin,

* Božidar Kovačević: *Alfe mojih duša*. Beograd. S. B. Cvijanović. 1922.
 Todor Manojlović: *Ritmovi*. Beograd, Geca Kon. 1922.
 Rastko Petrović: *Otkrovenje*. Beograd. S. B. Cvijanović. 1922.
 D. J. Filipović: *Srbljak*. Beograd. S. B. Cvijanović. 1922.

da je najbolj kompliciran moderni človek, da je pesnik izbranih in lepih videnj, ki obsegajo vsa skalo poezije, da so njegovi prosti stihovi osebna doživetja, toda toli močna, da simbolično predstavljajo doživetja celih generacij. Niti ena Manojlovičeva pesem v «Ritmovih» ni plastična. Na primer: «Rujne ruže naših zanosov (!)», ali «Al tavna, živahna se Zbilja (!) buni... usred sumorne Nesvesti (!) se rodi Svesna Volja (!)», ali «Dražesno Genije (!) sa sjajnim leptirskim krilma...» itd. «Dražesno Nekad (!) i uzbudeno Sada (!) u čvrstu i jasnu dohvatljivo Stvarnost (!)».

Rastko Petrovič izkuša v svojem «Otkrovenju» izmed vseh še najbolj človeško govoriti in je najznačilnejši ekspresivni in simultani pesnik najmlajšega pokolenja. Spoznavši votlost krikov «duša, Bog» itd. je začel iskati — življenja in je zaslužil ono skrivnostno znamenje, pod katerim se objemata zemlja in nebo, časnost in večnost — skrivnost spolov — nagonsko, podzavestno življenje. Petrovič opeva «Tajnu rodenja», «Zverstva», «Noč Pariza»... V «Probudeni svesti» (v prozi) je izkušal obrazložiti svojo «filozofijo». Tu pa tam se zaiskri žarka misel, zakriči življenje samo, potem pa se pesnik spet izgubi v paradokse in umovanja, ki vplivajo bolešno in trudno.

Lirika, kot jo predstavljajo omenjeni trije pesniki, je za našo dobo nad vse značilna. Tudi pri Nemcih — da omenim le te — se porajajo slični glasniki bodočnosti (prim. antologijo Menschheitsdämmerung). To obupno klicanje po človeku, po duhovnosti, po sintezi, pa je uprav znak propadajoče Evrope, ki se je šele zdaj začela zavedati svoje dekadence. V primeri z orientalcem (Kitajci!) smo mi vprav barbari, kar se tiče na primer našega razmerja do prirode, kajti povsem nam nedostaja one, rekel bi, deviške sprejemljivosti za vtise od vsepovsod, svojo neubranost, ki izvira iz hipertrofije barbarskega intelekta, hočemo ozdraviti s — potenciranjem intelekta! Kaka tragika! In pogled v bodočnost? — Toda ob tem razmišljanju, ki je že poglavje zase, bi skoro pozabil omeniti še eno zbirko, namreč Filipovičevega «Srbljaka», ki pa se močno razlikuje od najmlajših. V lični knjižici je priljubljen pesnik zbral kopico pesmi, ki jih odlikuje svežost in jednatost sloga in so jim motivi vzeti iz narodne poezije («Kraljevič Marko», «Kotarski serdari»). Mirna epičnost in izbrana dika spominja — kolikor je pač narodna poezija prešla skozi prizmo pesnikove duše — na parnasovstvo. Kajpada nam ta knjižica ne prinaša kakih novih razodetij in ob njej se zavemo, kako dolga je pot od narodne lirike do — n. pr. Petrovičevega «Otkrovenja». Nazaj ni več mogoče, naprej pa — kdo bi mogel prerokovati, kakšna bo prihodnost, ki jo obrazuje ta strašna sedanost!

Miran Jarc.

Ksaver Meško: Mladim srcem. 3. zvezek. Izdala in založila Družba sv. Mohorja na Prevaljah. 1922.

Najprej dve zgodbi o lilijah — prva starodavna in že na vse načine povzeta o vitezu, vnetem čestilcu preblazene Device, ki zna le eno molitev «Ave Maria!» in ki mu po smrti priklje iz groba lilija s tem napisom na listih; druga, povest o brezbožnem drvarju, ki je s hudičem zakvartal še dušo svoje mlade, lepe in bogaboječee žene, pa ji njen otročiček od Marije le izprosi srečno zadnjo uro. Nič hudega ni reči tema dvema zelo pobožnima in genljivima povesticama: tudi napisani sta v čednem slogu in lepem jeziku, a drugace menda ni treba mnogo, da jih spraviš na papir. In prepričani smo, da ju bodo tudi bralci, katerim sta namenjeni, sprejeli s tisto vdanostjo, kakor so jih že toliko v ti obliki in od te strani. Od nadaljnjih mi je zelo ugajala «Jokajočemu otroku» s svojo ljubko šegavostjo, a so me dokaj genila «Vprašanja»; pa bi me bila

tudi še «Mamica» in «Srečnemu otroku» ter «Nikar ne hodi doli k vodi, otrok moj!» in «Tvoji koraki, mamica...», če bi se motiv le prevečkrat ne ponavljal. Prisojan si nekaj prilagodljivosti in si mislim, da si bodo rekli tudi otroci vsaj globoko v srcu: «Eh, pa še spet in spet mamica!» čeprav so se jim pri prvi in morda še eni kar dušice stisnile in razširile od milobe. «Pšenično zrno» je zgrajeno na pridigi in se ji to tudi do konca, a posebno še na koncu preveč pozna. Prav zanimivi in tudi zelo prizrčni pa sta obe «realistični» zgodbi: «Naš mali» in «Oiganka». To je resnično življenje, vjeto v občutno srce ter prikazano neprisiljeno in nevsiljivo. Glavo bi stavil, da bosta tudi malčkom še najbolj všeč. Kratka «Stara legenda» ima lepo jedro, a zadnji stavek bi jaz črtal. «Gospod in Peter orjeta» je prav tako kakor «Ave Maria!» bolj pogreta, nego na novo povedana stara historija, «Sanje» pa so mi spet pustile lep spomin. Bogvé kako še torej s to knjižico naše mladinsko slovstvo, kakor pravimo, ni obogatilo; toda ker bi štiri, pet teh povestic le lahko presadili tudi v dober zbornik za mladino, smo z njo lahko zadovoljni. — Prvi dve zgodbi je bogato okrasil Ivan Vavpotič s prav lepimi in primernimi risbami. I. P. k.

Prosper Mérimée: Karmen. Poslovenil Vladimir Levstik. V Ljubljani 1921. Natisnila in založila Zvezna tiskarna. Narodna knjižnica, snopič 32. in 33. Str. 96.

Mériméejeva knjižna prtljaga ni dokaj velika, toda dragocena. Pri nas je Mérimée še malo znan. Pisec teh vrstic je ponašil korziško novelo Matteo Falcone, sedaj pa je prišla še gornja knjižica. Če hočemo do dobra pronicati v umetnost slovečega slovstvenega mistifikatorja, se nam je seznaniti z njegovim značajem. Taine, ki je osebno občeval z njim, ga predstavlja kot malce okornega moža mrzle vnemnosti in povsem angleške pravilnosti: ali pod ledenim videzom je skrival dojemljivo dušo in rahlo srce, česar pa v svojem skepticizmu ni maral kazati. Zakaj nad vse se je bal biti smešen, kakor Stendhalov junak Julijan Sorel v Rdečem in črnem.

Mnogo mu je do svojih umotvorov, a tega noče priznati. Zato se rajši dela zgodovinarja ali starinoslovca, ki beleži spomine s potovanja. Potemtakem je njegovo pisanje, vsaj na zunaj, videti manj objektivno nego n. pr. Beyleovo. V jedru pa je popolnoma stvaren. Dokaz temu njegove mojstrovine: Letopis Karla IX., Colomba, Tamango, Matteo Falcone, Carmen.

Kot pravi umetnik gradi Mérimée pozorno in prozorno, pa bila novela še tako neznatna: dogodek se razvija vselej v prikladnem sorazmerju. Kjer bi romantiku snov narasla v zajeten snopič, je on opravil na 20 stranh. Zatega delj pa je njegova kratkoča tolikanj natrcana in naprčena. Pokrajino vam predoči v nekoliko potezah.

Mérimée se večje brzda v pripovedovanju kakor človek iz dobre družbe, ki ni nikoli preglasen. Preprosto in pokojno razklada najhujše grozote. Ne morem se ubraniti prispodobe z nekim Zorillovim svečenikom, ki drži v eni roki mlek in mirno žebra očenaše, z drugo pa reže grlo svojemu protivniku.

Dočim je Hugo pretvarjal roman v zgodovinske slike ali v simbolične speve, dočim ga je Sandova preplavljala z lirizmom, dočim je Balzac pretresal v njem sociološka vprašanja in ga je Stendhal rabil kot orodje za dušeslovna opazovanja, je Prosper Mérimée zgolj artist; umetnost radi umetnosti. Tu pojmuje, koliko veljajo teorije pri ljudeh, kateri jih uporabljajo.

Vendar dovolj. Južnega Slovana bo privlačil Mérimée poleg vseh svojih vrlin tudi kot natvezač, ki je pričel zbirko «ilirskih» balad z naslovom Guzla (gosli), Rusa pa zanima kot eden prvih med Francozi, ki je proučeval rusko leposlovje v izvorniku, ga prevajal in tolmačil svojim rojakom.

O Levstikovih prestavi moram reči, da je vseskozi vestna in vzorna, kongenialna z originalom, kakor je bilo pričakovati pri tako delavnem prelagatelju. Njegove uvodne besede o avtorju so v Mériméejevem slogu bistvene in vnikljive. Omenil bi samo dvoje netočnosti, ki jih je po vsej priliki skotil tiskarski skrat. Gledišče Klare Gazulove je obelodanil Joseph l'Estrange ne J. d'Estrelle. Carmen je prišla nekaj let pozneje na svet, nego čitamo v uvodu. Je li «šesljati» (str. 11.), ki pomeni v slovenščini «govoriti s namesto š», primeren izraz za «aspirer»? V mojem narečju bi se dejalo «šlékati». Doslej sem smatral «garje» (63) za žensko stvar kakor njih grško-latinsko osnovo «agria». «Romanščina» (93) za ciganščino ni priporočljiva, ker nam znači že drugo jezikovno skupino. Korektura Dodatka (89—95) ni bila brezhibna, saj so posamezni stavki zablodili med opazke na str. 11., 87. i. dr. Dr. Breznik bo ugotovil, da se Vladimir Levstik ne strinja v vseh podrobnostih z njegovim pravopisom, pomot v ciganskih citatih pa ne bo nihče zapazil. A. Debellak.

Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino. III. letnik. Urejajo in izdajajo: Fr. Kidrič, R. Nahtigal, Fr. Ramovš. Ljubljana. 1921—1922. 162 str. 38 Din.

Velikodušna podpora pokrajinske vlade in požrtvovalnost naročnikov in sotrudnikov sta omogočili, da se je lahko zaključil tretji letnik tega znanstvenega glasila, ki se vedno lepše razvija. Tako je ta letnik obenem tudi lep dokaz naše kulturne žilavosti, ki zmaguje celo čase, ki so, kakor n. pr. današnji, po topljeni v popolnoma nasprotno interese.

Bogato znanstveno gradivo, ki ga prinaša v tem letniku osem znanstvenikov, je izbrano in urejeno tako, da lahko poleg strokovnjakov zanima tudi širše izobraženstvo. Na prvem mestu stoji članek prof. Nahtigala o instrumentalu ženskih substantivov ednine (ženo, ženoj, ženov, ženom), ki ga je pariška «Revue des études slaves» (II, str. 169.) takoj pozdravila kot neizmerno važen donesek h karakteristiki in klasifikaciji slovanskih jezikov tako glede njih zgodovinskega razvoja kakor glede njih današnjega medsebojnega razmerja. P. Skok in Fr. Ramovš razlagata postanek slovenskih krajevnih imen «Oglej» in «Celje». Fr. Ramovš je poleg tega prispeval še celo vrsto razlag slovenskih besed, med katerimi bo v prvi vrsti širšo javnost zanimal pač «Kobarid». Enako pozornost zaslužijo Skokove razlage naših svetniških imen, posebno rešitev že več ko stoletne uganke, ki je mučila naše jezikoslovce že od Kopitarja naprej, namreč, kako je nastalo ime «Jernej». R. Nahtigal prinaša novo gradivo za razlago besede «prešuštvo», A. Baječ razpravlja o prvotnem padajočem naglasu v rezijanskem narečju. J. Kelemine slovarski donesi iz domačega narečja, ki jih jezikoslovno tolmači, so komaj začetek in se bodo nadaljevali. Naj bi naše izobražence, ki se zanimajo za našo govornico, podžgali, da bi se zopet lotili zbiranja našega besedja. To delo se je svoje dni smatralo za nekako častno rodoljubno delo, danes pa je popolnoma zanemarjeno. Potrebno je ravno tako, kakor je bilo pred petdesetimi leti; povrh pa imamo danes tudi mnogo več strokovnjakov, ki tako gradivo za svoje študije potrebujejo.

Nekak značilen simbol naše znanstvene preteklosti so Fr. Kidriča «Opombe k protireformacijski (katoliški) dobi v zgodovini slovenskega pismenstva», ki so potekle iz piščevih sistematičnih raziskav našega starejšega slovstva. Ta članek je v ozki zvezi s člankom istega pisca «O sumljivih naslovih knjig v zgodovini južnoslovanskega pismenstva reformacijske dobe», ki ga je prinesla praška «Slavia» (I, 360—378), in «Doneski za zgodovino slovenskega lektionarja in slovenske pridige od konca srednjega veka do leta 1613. (1699.)» ki ga je

prinesel «Bogoslovni vestnik» (III, 149—169). Sistematični graditelj bodoče stavbe naše starejše književne zgodovine je takoj uvidel, da mora najprej na stávbíšču podreti razne fantastične zgradbe dobro mislečih, a za tako delo popolnoma nesposobnih diletantov in odstraniti mnogo nepotrebne in nepravne gradiva, ki so ga navlekli. Kidričevi članki se mestoma čitajo kakor prave humoreske: samo smeje se človek, ko gleda, kako so razni ljudje drug drugega prepisovali in učeno modrovali o knjigah, ki jih niso nikdar imeli v rokah, ker sploh ne eksistirajo, niso slovenske ali pa obsegajo vse kaj drugega. Iz slovenske bibliografije bo na ta način sicer izginilo nekaj naslovov, toda ta primanjkljaj je bogato odtehtan z novimi, doslej neznanimi tiski slovenskih protestantov in s solidnostjo temeljev bodoče zgradbe naše starejše slovstvene zgodovine.

Vebrov članek «o razmerju med besednim in stvarnim doživljajem» bo v enaki meri zanimal ne le filozofe in filologe, ampak sploh vse one naše izobražence, ki s pisano ali tiskano besedo izkušajo podajati drugim svoje misli in o načinu tega podajanja razmišljajo. Med drobižem se nahaja notica o proslavi petdesetletnega znanstvenega delovanja poliskega slavista J. Baudouina de Courtenay, ki si je stekel velike zasluge za raziskavo slovenskih narečij, posebno zapadnih, n. pr. rezijanskega. Skrbno sestavljena bibliografija, ki jo je priredil J. Štebinger, prinaša vsa «Slovenica», ki so na polju jezikoslovja, slovstva in zgodovine izšla v dobi od julija 1920. do konca leta 1921.

«Čezopis, ustanovljen v najtežjih časih sredi grozot svetovne vojne, nastopa svoj IV. letnik. Ob strani mu bo stopil «Zbornik znanstvenih razprav», ki ga izdaja «Znanstveno društvo za humanistične vede v Ljubljani». Oba sta — poleg drugih publikacij, ki jih izdajajo ljubljanski vseučiliški profesorji — dokaz, da se ljubljanska univerza zaveda svojih pravih nalog in dolžnosti. V koliki meri jih lahko vrši, pa je odvisno od umevanja tega dela in od podpore, ki jo zanje dobiva v širših vrstah našega kulturnega občinstva. J. A. G.

Kronika.

Drama. Veličasten in drzen poizkus Hudožestvenikov, pokazati na odru v posameznih prostih slikah enega najsilnejših romanov, kar jih je ustvaril duh na zemlji, Dostojevskega «Brate Karamazove», je očividno vzpodbodel upravo naše drame in ji navdahnil pogumno in precej predrzno misel, preizkusiti se tudi na našem odru s tem nadčloveškim oblikovalcem duš in usod. Res, Dostojevskega romani malone vsévprek naravnost izživajo vprizoritev in akcijo na odru; kakor je pisatelj v nekaterih delih svojih povesti težak in neokreten v svoji široko razpredeni nevprizorljivi epičnosti, tako je v drugih delih kratek, koncizen in vihari v njih najelementarnejša dramatičnost, ki skoro kriči po odru. Vendar pa je ta dvojnost konstitucije — ki je naposled svojstvo vsakega epičnega dela — naraven vzrok, da najboljša vprizoritev, najsijajnejša interpretacija in kreacija oseb ne more do dna izčrpati notranjega bogastva kakega epičnega dela, iz enostavnega vzroka, ker je tehnika romana bistveno različna od tehnike drame in ker nastopajoče osebe in njih značaji žive in se razvijajo v drami po drugih zakonih nego v povesti. Zato mora vsaka taka vprizoritev raztrgati delo na dvoje: kar pride na oder, je samo torzo, včasih celo šibkejši del in zavoljo tega v nevarnosti, da ne uspe. No, pri Dostojevskem seveda take nevarnosti ni.

Vzlic temu je bil človek, ki pozna notranji ustroj in umetniške kvalitete našega ansambla, dvakrat v bojazni, ko so mu časopisi razodeli, da se pripravljaja vprizoritev «Idijota». Idijot — to je eno najbolj harmonično zlitih umetnih Dostojevskega. Misterij dobrote in srca! Kakor z gloriozno ovenčan, hodi ta svetniški «idijot» po zemlji s svojim epileptičnim telesom med umazanostjo, podlostjo, strastmi in razvratnostmi in od njegovega zagonetnega smehljava lije nekaj neizrekljivega... Ali ni ta lik kakor ustvarjen za danes, v utcho nam vsem, ki smo izgubili vero v človeško dobroto? Zato se je človek po pravici bal ne samo za interprete posameznih oseb, ki se s svojimi čustvi in strastmi vzganjajo visoko nad povprečnost in vsakdanjost, namreč tudi za prireditelja, ali ni morda s svojo odersko operacijo preobčutno ranil dela v njegovem osrčju, razrušil enotnosti s prekičečimi vrzelmi. To se ni zgodilo in Putjataova prireditelja, ki je v prvotni zasnovi trajala sicer nad štiri ure, je v svojih desetih slikah pokazala poglobitve in najmarkantnejše epizode, ki so važne za potek dejanja; delo čitalčevo je bilo po možnosti skrčeno. Učinek romana je bil za naše razmere nekaj neobičajnega, svojevrstnega in tudi za večino literarno neorientiranega občinstva naravnost porazen. Temu je — ne da bi hotel delati komu krivico — v prvi vrsti vzrok on sam, Dostojevskij! Sugestiji njegove besede ni mogoče odoleti. Besede tega čudodelnika so kakor vitrihi, ki odpirajo stokrat zaklenjena srca, kakor zagoneten čuden žar, ki jih pali in greje, kakor burja, ki jih stresa in pretresa! Zato, menim, bi učinkovale tudi v ustih najpreprostejšega človeka, ki nima niti pojma o pravilni deklamaciji, izgovarjavi in drugih takih rečeh. Vendar pa — moja naloga ni, kratiti igralcem zaslug, ki jim gredo. Storili so mnogo, več nego kdajkoli, pokazali so, da zmorejo veliko, ako se resnično ogrejejo za stvar. Razentega se jim je poznala večša dirigentska roka režiserja Putjata, ki je naravnost mojstrsko skomponiral nekatere slike, zlasti veliki prizor pri Nastaziji Filipovni. O tisti harmonični zaokroženosti ob enakovredni udeležbi vseh soigralcev, ki bi bila za to delo umetniško zlasti potrebna, žal, ni mogoče govoriti: predstava je nudila več in manj izdelane tipe ter celo dvoje troje ne docela pravilno pojmovanih oseb. Nad celoto pa je bil vendar kakor z ogromnimi krili razpet silni genij: Dostojevskij.

Kdor hoče igrati Dostojevskega, se mora zavedati, da ne igra povprečnega človeka z ulice in tudi ne figur in klišejev — iz literature. Zato mora temeljito pozabiti vse tiste svoje «vrline», ki so mu pri nekaterih stvareh potrebne, kakor so rutina, deklamatoričen patos, koturn, študirana, rafinirana gesta... Čim enostavnejši in preprostejši je igralec, tem boljši in učinkovitejši je. V tem pogledu je odnesel prvenstvo Rogozov Idijot. Bil je spontan in doživljen; brez pretiravanja v govoru in kretnji, ne olepšavajoč svojo lepoto, preprostoresničen v najkritičnejših situacijah, genljivo neroden in iskreno nezavedno dober, z zlatim smehljavem svoje srčne otroškosti na ustih. To je najvišje, umetniško najpopolnejše, kar je doslej podal Rogoz, ta umetnik z veliko in lepo bodočnostjo. Tudi Putjata je segel svojemu Rogožinu do dna. Umetniško snovanje tega oblikovatelja se sicer bistveno razlikuje od ustvarjanja Rogozovega. Dočim zgrabi Rogoz figuro kot celoto, se mi vidi Putjata v prvi vrsti analitik, ki secira svoj lik, ga razčlenka in študira v posameznostih. Vendar pa je jakost doživljanja v njem tako močna, da ne postavlja na oder polovičnih, neharmoničnih figur. Ta njegov Rogožin je sicer v nekaterih prizorih nemara precej umstveno skombiniran, a elementarnost njegove duše je vsa prvinska in doživljena. To je temna neresljiva duša, ki se izživlja v vulkanskih požarih svojih nebrzdanih strasti, se v divjem zanosu opaja od svoje lastne brezkrainosti luči in teme,

nagonsko sledeč svojemu edinemu zvanju, ki leži kakor črn hrib na pragu v očiščevalnico: Zločinu. — Prizor med knezom Miškinom in Rogožinom, ko zamenjata svoja križa, ter sklepna scena — to dvoje spada med najdragocenejše, kar sem kdaj videl na deskah našega odra. — Kot gost je v vlogi Nastazje Filipovne nastopila Nablocka. Zenske Dostojevskega so izvečine še zagonetnejše nego njegove moške osebe. Ta Nastazja Filipovna, sorodnica Sonji iz «Zločina in kazni», je ena tistih lepih ženskih duš, ki jih je oskrunila in pomandrala brutalnost življenja. Ponosna do brezumnosti, je zmožna brezmejno ljubezni in žrtvovanja. Pogoditi in prirodno oblikovati vse najtanjšje prelivanje tonov in barv, kapric in razpoloženj, s katerimi razpolaga čopič Dostojevskega pri slikanju te ženske, mora biti igralki vrlo težko. Te tone in nijanse je Nablocka vsaj deloma izrabila. Njene odlične zmožnosti so zrastle posebno v peti sliki. Prizor z gorečimi tisočaki je bil igralsko in režijsko naravnost mojstrski. — Generalico Jelizaveto Prokofjevno je podala Rogožova s tako nenavadno toplino in iskrenostjo, kakor se ji še ni posrečila doslej nobena vloga. Naj bi nadaljevala v tem žanru, kjer bo brezdvomno dosegla še lepih uspehov. Kreacija njene hčere Aglaje Šaričevi ni povsem oživela. Zlasti v sliki «Na zeleni klopi» je podala svojo dekliško ranjeno samoljubje in zaljubljeno razdvojenost s takšno malomarno površnostjo, kakršne nismo vajeni pri tej umetnici. Morala bi črpati globlje, zajemati iz celega. Tudi drugi dve njeni sestri sta bili premalo plastični. Izrazit je bil Ganja Železnikov (tudi poznejši Gregorinov), posebno pa je opozoril nase — ne samo s svojo masko — Cesarjev Ferdiščenko. Ločnikov Lebedev je na odru močno prikrajšan, zato tudi njegov značaj ni prišel do tistega razumevanja kakor v romanu. Gorjupova pa je svojega Koljo pogodila v tonu in kretnji. Manjše vloge Tockega, Pticina, služkinje Katje, mladega človeka, posročnika Kellera imajo na odru premalo akcije, da bi stopile izven šablone, deloma pa so njih tolmači po svoji igralski brezpomembnosti sploh rušili celoten okvir. Pečkov general Ivolgin sicer ni imel na sebi izvernih črt, a je bil igralsko še dokaj dostojen. Teričev general Jpančin pa je svoje dostojanstvo preveč odedal v neko monotono deklamacijo. Ko bi bilo možno še navedene manjše vloge zasesti z uporabljivejšimi močmi, bi se vsa predstava tudi v podrobnosti lahko zlila v neko harmonično celoto, ki bi utegnila služiti naravnost za vzor dobre predstave na našem odru.

Če sem imenoval Dostojevskega «Idijota» misterij dobrote, bi Büchnerjevega «Vojička» lahko nazval misterij groze. Genijalni nemški študent Büchner, ki mu je bilo ob njegovi smrti menda šele nekaj nad dvajset let, je v tragičnogroteskni figuri tega soldata Vojička oblikoval splešeno vest svojega časa, zbičano od krutih sleparjev, doktrinarnih brezsrčnežev, dobrodušnih norcev in domišljavih bedakov, frfotajočo semintja, dokler ne utone v morju svojega obupa in groze. Nič zato, če kakšen literaren pismouk, ki se križa pred tako zvanimi «Kraftgenii» in se z naduto vsegavednostjo roga tako imenovanemu Sturmu in Drangu, ki se od vekov v veke ponavlja v vseh svetovnih literaturah, na glasen način v gledališču izreka upravi radi vpriporitve te grozoteske svojo nezaupnico — delo živi in je danes — v dobi, ki je v premnogih svojih tendencah in nagnjenjih slična dobi pred sto leti — nemara bolj sveže in aktualno nego je bilo ob svojem rójstvu. Dovršena ta drama ni, to je res; osnutek je, skica, drugi ali tretji napis. Tudi mladostnih hib je še mnogo v nji, zlasti v prvem delu, kjer je obilje domislekov avtorja zavajalo od tega, da bi jih ekonomsko gradil in uporabljal. Toda centralna oseba je slikana s tako sigurnostjo in doslednostjo, da stoji pred nami kakor lita iz celega. To je pšica,

ki, sprožena z loka, završi kvišku do svoje višine, hipoma strmó omahne in se zapiči v tla. Tako zanesljivo in verno ume črtati zamó močan umetniški instinkt. Ako patološki značaj Vojičkov ni še izdelan v vseh detajlih in ako vzbuja kdaj domnevo, da ga je avtor nekoliko nasilno gnetel, je temu po mojem mnenju kriva smrt, ki je iztrgala mlademu pisatelju papirje iz rok. Kar pa je ostavil, priča, da je bil Büchner v rodu z velikimi dramatikí vseh časov in bi — ako bi živel — vtisnil nemškemu slovstvu neizbrisen pečat svoje osebnosti.

Vprizoritev pomeni v našem letošnjem repertoarju eno najlepših in najuspelejših predstav; kot celota, izdelana ne samo v glavnih, marveč tudi v manjših vlogah, pa je brez dvoma doslej najboljša. Šestova režija se je zlasti scenično odlikovala to pot kakor še nikoli. To je cela niz majhnih petminutnih slik, ki beže mimo gledalca kakor v panorami, drapirane z najoriginalnejšo, a povsem neiskano in adekvatno scenerijo.

Vojička je podal Rogoz. Kakor pri knezu Miškinu, je izkušal tudi Vojička oblikovati s čim najmanj sredstvi, z najpreprostejšo enostavnostjo, brez vsakršne rafiniranosti, ni pretiraval in podčrtaval ne v kretnji, ne v besedi, dasi bi bil dostikrat na mestu ostrejši akcent. Vojiček ni knez Miškin, v mnogih ozirih je bližji Rogožinu. Zato bi ga bilo treba opremiti in izdelati v bogatejših barvah; potem bi bil še učinkovitejši in manj monoton. V celoti pa mu ni odrekati mestoma izrednih umetniških kvalitet; bil je stvaritev, vredna Rogoza. Naravnost sijajne, nepozabne like pa so oblikovali Lipah (doktor), Gregorin (oklicevalec) in Kralj (norec). Te tri demonično groteskne figure so bile poleg Danilovega žida visoko nadpovprečne tvorbe. Tudi Marija (Juvanova) in Andrej (Drenovec) sta bila povsem umestna, Peček pa je morda nekoliko preveč poudarjal samo eno stran svojega stotnika. Prizori v zabavišču in v krčmi so režijski dragoceni, a poglobitna zasluga režije je celotna harmonična izdelanost drame. Tako smo končno vendar doživeli vprizoritev igre brez «velikih» in «majhnih» vlog, ki bi izkušale uveljavljati in nadkrijevati samo posamezne nosilce teh vlog, marveč plemenito tekmovanje vseh sil in vseh sposobnosti, usmerjenih v en sam cilj: ustvariti celoto — umetnino. In to je najvažnejše: stopiti iz sebe in podrediti se celoti, pa če je treba en sam droben razgovor preliti v biser. Zato uspeh ni izostal; groza, ki je zaklenjena v tem Vojičku, je oživela kakor pošasten demon. Razlila se je preko časa in prostora, razmeknila kulise in se vtipala v srca gledalcev, izžarjajoča fluid, ki je proti koncu stopnjeval človeško čustvo do fizičnih bolečin...

«Idijot» in «Vojiček» sta v razdobju zadnjih treh mesecev izmed desetorice predstav umetniško najpomembnejša; najpomembnejša hkrati v vsem dosedanjem letošnjem repertoarju. Vseh ostalih osem del je umetniško bodisi šibkejših, bodisi da so se ponovila iz prejšnjih let. Zato o teh v zvezi s prvima dvema ni mogoče govoriti.

Fran Albrecht.

Tavčarjeva številka. Da se oddolži spomenu velikega pokojnika, posveti «Ljubljanski Zvon» svojo decembrsko številko izključno spomenu dr. Ivana Tavčarja. Uredništvo lista je v to svrho že stopilo v stike z različnimi politikí, publicisti, literarnimi historiki in juristi, nadalje z osebami znanci, vrstniki in prijatelji pokojnikovimi. Tema potem se vabijo tudi vsi drugi, ki jih je uredništvo prezrlo. Rokopisi naj se pošljejo uredništvu «Ljubljanskega Zvona» vsaj do začetka septembra t.l. Ako bi gradivo naraslo, izide namesto decembrske številke «Ljubljanskega Zvona» za božič posebna publikacija.

Bibliografija.

Uredništvo je prejelo v oceno sledeče knjige (z zvezdico * označene so natisnjene v cirilici):

Adamič Emil, 10 moških in mešanih zborov. Ljubljana. Zvezna knjigarna. 1922. Cena 10 Din.

Bajuk Marko, Pevska šola. Ljubljana. Jugoslovanska knjigarna. 1922. 240 str. Cena 45 Din.

Baukart Jan, Šest angleških povesti. (Prevodi Washingtona Irvinga, Edgarja Allana Poea, Charlesa Dickens.) Maribor. Mariborska tiskarna. 1922. 129 str. Cena broš. 14 Din, po pošti 15 Din.

Ewald K., Mati narava pripoveduje. Prirodopisne pravljice. Slovenski mladini povedal P. H. Ljubljana. Učiteljska tiskarna. 1922. 216 str.

Finžgar F. S., Iz modernega sveta. (Zbranih spisov 3. zv.) Ljubljana. Jugoslovanska knjigarna. 1922. 280 str. Broš. 30 Din, vez 44 Din.

Gaboriau E., Zločin v Orcivalu. Roman. Ljubljana. Zvezna knjigarna. 1922. 246 str. 18 Din.

Iz knjige nasilja. (Ob obletnici rapalske pogodbe.) Ljubljana. Pokrajinski odbor Jugoslovanske Matice v Ljubljani. 1922. 28 str.

Jurčič Josip, Spisi. Uredil Ivan Grafenauer. (III. zv.: Deseti brat, Nemški vaipet.) Ljubljana. Jugoslovanska knjigarna. 1922. 238 str. Broš. 15 Din, vez. 23 Din.

Kellermann Bernhard, Tunel. Roman. Poslovenil Narte Velikonja. Ljubljana. Jugoslovanska knjigarna. 1922. 295 str. Broš. 28 Din, vez. 38 Din.

Koledar, pevski, za leto 1923. Ljubljana. Zveza slovenskih pevskih zborov. 1922. 57 str. + oglasi. (Karikature slikal Fr. Podrekar.)

Koledar Družbe sv. Cirila in Metoda za navadno leto 1923. Ljubljana. Vodstvo Družbe sv. Cirila in Metoda. 1922. 99 str. + inserati. Cena 10 Din.

Koledar družbe sv. Mohorja za navadno leto 1923. Prevalje. Družba sv. Mohorja. 1922. 88 str.

* **Kovačević Božidar**, Alfe mojih duša. Sa predgovorom Ranka Mladenovića. Beograd. S. B. Cvijanović. 1922.

Majcen Stanko. Za novi rod. (Tri enodejanke.) Trst. Naša Založba. 1922. 71 str.

Meško Ksaver, Mladim srcem. Prevalje. Družba sv. Mohorja. 1922. 63 str. (Zbirka povesti za slovensko mladino, zv. III.)

* **Nazor Vladimir**, Carmen vitae. Antologija. Zagreb. Narodna knjižnica. 1922. 261 str. (Naši pjesnici, IV.)

Pečnik Karol, Jetika. Celje. Goričar in Leskovšek. 1923. 162 str. Broš. 1+ dinarjev, po pošti 15 Din.

Pregelj Ivan, Peter Pavel Glavar, lanšpreški gospod. Prevalje. Družba sv. Mohorja. 1922. 96 str. (Slovenskih Večernic 75. zv.)

Remec Alojzij, Iz moje domovine. Mlade povesti. Celje. Goričar in Leskovšek. 1922. 193 str. Cena broš. 18 Din, vez. 24 Din.

* **Richepin J.**, Priča sa drugog syeta. Roman. Beograd. Izdanje «Književnog Zabavnika». 1920. 63 str. Cena 4 Din.

Sem Benelli, Okrutna šala. (Cena delle beffe.) Poslovenil Alojz Gradnik. Ljubljana. Učiteljska tiskarna. 1922. 153 str. 22 Din.

Zbašnik Francè, Drobne pesmi. Z risbami okrasil R. Šubic. Predgovor napisal dr. Fr. Zbašnik. Ljubljana. Učiteljska tiskarna. 1922. 40 str. 7 Din.

* **Zjenjkovski V. V.**, Ruski mislioci i Evropa. Priredila i predgovor napisala Izidora Sekulić. Zagreb. «Nova Evropa». 1922. 100 str.

Razpis pisateljske nagrade.

Ker se je izkazalo, da je bil rok, določen v razpisu pisateljske nagrade lansko leto prekratek in pisatelji svojih konkurenčnih del niso utegnili dovršiti, razpisuje Tiskovna zadruga v Ljubljani unovič nagrado v znesku

20.000 kron,

ki se izplača za najboljši, umetniško dovršeni pri-povedni spis v obsegu 10 Zvonovih pol. - Roman se priobči v prihodnjem letniku „Ljubljanskega Zvona“ in se bo poleg nagrade honoriral še z običajnim pi-sateljskim honorarjem. - Konkurenčni spis (ako mo-goče, pisan s strojem) naj se odda do 31. oktobra 1923. uredništvu „Ljubljanskega Zvona“ anonimno, z avtorjevim imenom v zapečatenem kuvertu. - Na kuvertu bodi poleg naslova delo označeno kot konkurenčni spis. - Snov spisu je lahko poljubna, edino merilo tvori estetsko-umetniški nivô uposlanega dela. - Za rokopise, ki bi pri nagradi eventualno ne prišli v poštev, a bi ustrezali literarnim zahtevam, si Tiskovna zadruga pridržuje pravico, da jih odkupi in priobči svoječasno v „Ljubljanskem Zvonu“.

Razsodišče za presojanje uposlanih rokopisov tvori poleg urednika „Ljubljanskega Zvona“ univerzitetni prof. dr. Ivan Prijatelj.

V Ljubljani, dne 1. februarja 1923.

*Tiskovna zadruga
v Ljubljani, Prešernova ulica št. 54.*

Učiteljska fiskarna

v Ljubljani, Frančiškanska u. 6
ima v svoji zalogi vse uradne
fiskovine za šole, županstva
in notarje ter jih razpošilja
tudi po pošti

Izvršuje vsa v fiskarsko stroko
spadajoča dela hitro, ker ima
najmodernejšo uredbo za fi-
skanje listov, knjig, brošur,
plakatov, letnih zaključkov,
vabil, osmrtnic in posetnic itd.

Svoji k svojim!

Knjigarna Učiteljske fiskarne

v Ljubljani, Frančiškanska u. 6
s podružnico

v Simon Gregorčičevi ulici št. 2

je bogato založena z mladinsko
in pedagoško literaturo ter ima
v zalogi vse na novo izišle
knjige in brošure

Sprejema stalne odjemalce na
vse slovenske in druge knjige



Zvezke za okroglo pisavo
štef. 1, 2 in 3 iz najboljšega
papirja ima v zalogi

Učiteljska knjigarna

v Ljubljani, Frančiškanska ulica 6
Poleg tega prodaja vse šolske
potrebščine, kakor svinčnike,
peresnike, peresa, peresnice,
radirke in druge pisarniške
pripomočke po najnižjih cenah

Zahtevajte
cenik knjig in zvezkov!

Učiteljska fiskarna

ima svojo

tuornico zvezkov,

ki je največja te vrste v naši
državi. Zvezke prodaja

na debelo in drobno
v vsaki množini na korist

„Jugoslovenske Matice“.

Zahtevajte cenik!

Domače podjetje!